

**T.C.**  
**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**BEY MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT**

**Merve TACIRLI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**

**Prof. Dr. Köksal ALVER**

**Konya-2017**



T. C.  
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Merve Tacirli
	Numarası	154205001008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
	Tezin Adı	BEY MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası  
Merve Tacirli



TC  
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE TACİRLİ
	Numarası	154205001008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	PROF. DR. KÖKSAL ALVER
Tezin Adı	BEY MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **BEY MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT** başlıklı bu çalışma 03/07/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Prof. Dr. Köksal Alver

Yrd. Doç. Dr. M. Ali Aydemir

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Nacak



T. C.  
**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ**  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin

Adı Soyadı	MERVE TACİRLİ
Numarası	154205001088
Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ
Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
Tez Danışmanı	PROF. DR. KÖKSAL ALVER
Tezin Adı	BEY MAHALLESİ'NDE GÜNDELİK HAYAT

### ÖZET

Tezin amacı; Gaziantep’de tarihi ve merkezi bir mahalle olan Bey Mahallesi’nin gündelik yaşam pratiklerini incelemektir. Bu bağlamda mahallenin kavramsal bir haritası çizilerek, mahalle-şehir ilişkisi ve mahallenin kısa tarihi teorik çerçevede tartışılmıştır. Ev, sokak ve cadde gibi fiziki unsurların yanı sıra dayanışma, yardımlaşma, paylaşma gibi sosyal ilişkiler de mahalle bağlamında ifade edilmiştir. Ayrıca merkez ve gündelik hayat kavramlarına da değinilmiş, Bey Mahallesi’nin konumu, idari sınırları ve özellikleri anlatılmış ve görüşme tekniğiyle gerçekleştirilen nitel araştırmanın analizi paylaşılmıştır.

### ANAHTAR KELİMELER

Merkez, mahalle, gündelik hayat, Gaziantep, Bey Mahallesi, ev, sokak, sosyal ilişkiler



T. C.  
**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ**  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin

Adı Soyadı	MERVE TACİRLİ
Numarası	154205001008
Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ
Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
Tez Danışmanı	PROF. DR. KÖKSAL ALVER
Tezin İngilizce Adı	DAILY LIFE IN THE BEY NEIGHBOURHOOD

### SUMMARY

The aim of thesis is to examine the practices of daily life in Bey Mahallesi (Bey Neighbourhood) -one of the central and historical places in Gaziantep. As the context of it, a short history of the place and the social relations between the place and the city has been discussed by emphasizing the place as whole. All of the ingredients of the place, such as the houses, streets and all the relationships such as occupation, sharing and helping- have been told as of the context. Moreover, the context talks about the understanding of both central and daily life and also it contains the location of Bey Mahallesi (Bey Neighbourhood) and its borders are emphasized with analysis of the technics of interviews and it is all in real.

### KEYWORDS

Center, neighbourhood, daily life, Gaziantep, Bey Neighbourhood, house, street, social relations

## **TEŞEKKÜR**

Tez çalışma sürecinde her türlü yardımı sağlayan, anlayış gösteren, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan tez danışmanım Prof. Dr. Köksal Alver'e,

Beni her zaman destekleyen ve ilham kaynağım olan anneme ve babama,

Konya'nın bana kazandırdığı ve yüksek lisans sürecinde bana her türlü desteği sağlayan değerli dostum Mukadder Özkan'a,

Görüşmelerimi yaparken her zaman benimle olan ve bütün zorluklara benimle birlikte katlanan kadim dostum Özge Ayriç'a,

Araştırmam boyunca bana yardımcı olan Eyüpoğlu Caddesi esnafına, görüşmeyi kabul edip görüşme boyunca dostluk ve muhabbet ile sorularımı cevaplayan Bey Mahallesi sakinlerine,

Minnettar olduğumu belirtir, içten teşekkürlerimi sunarım.

## İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI .....	i
TEZ KABUL FORMU .....	ii
ÖZET .....	iii
SUMMARY .....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ .....	vii
GİRİŞ .....	vii
1. BİRİNCİ BÖLÜM: MAHALLENİN ANLAM DÜNYASI VE GAZİANTEP MAHALLELERİ .....	4
1. 2. MAHALLELERİ OLUŞTURAN FİZİKİ VE SOSYAL UNSURLAR .....	12
1. 2. 1. Ev, Sokak ve Cadde .....	12
1. 2. 2. Mahallenin İnsanları ve Sosyal İlişkiler .....	23
1. 2. 3. Mahalle ve Gündelik Hayat .....	34
2. İKİNCİ BÖLÜM: TARİHİ VE MERKEZİ BİR MAHALLE: BEY MAHALLESİ .....	37
2.1. Araştırmanın Metodolojisi .....	37
2.2. Mahallenin Genel Özellikleri, Tarihçesi ve Konumu .....	37
2.3. Araştırma Bulguları .....	45
2.3.1. Mahallenin Sosyo Ekonomik Yapısı .....	45
2.3.2. Mahallede Toplanma Mekânları .....	48
2.3.3. Mahallede Sosyal İlişkiler .....	51
2.3.4. Şehrin Merkezinde Olmak .....	53
2.3.5. Müzeler ve Kafelerin Olduğu Bir Mahallede Gündelik Hayat .....	55
2.3.6. Terkedilen Mahalle mi? .....	58
SONUÇ .....	61
Kaynakça .....	67
EKLER .....	70
EK 1- GÖRÜŞMECİLER .....	70
EK 2- GÖRÜŞME SORULARI .....	72
EK 3- ÖZGEÇMİŞ .....	73

## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Eski Bir Antep Evi.....	15
Şekil 2. Çıkmaz sokak.....	21
Şekil 3. Dar sokak.....	21
Şekil 4. Yeşilsu Meydanı/Gaziantep.....	22
Şekil 5. Gaziantep'in ilçeleri.....	39
Şekil 6. Bey Mahallesi sınırları dahilindeki Kendirli Kilisesi'nin Eski Görüntüsü...40	
Şekil 7. 1919 yılında Bey Mahallesi.....	42
Şekil 8. Bey Mahallesi Sınırları.....	43
Şekil 9. Evlerin altında yer alan mağara.....	46
Şekil 10. Atatürk Bulvarı.....	47
Şekil 11. Avlulu (hayatlı) eski bir ev.....	49
Şekil 12. Yeşilsu Meydanı.....	54
Şekil 13. Bey Mahallesi'nde Bulunan Kafeler.....	57



## GİRİŞ

Mekân ve insan iç içedir, birbirinin aynasıdır. Çünkü insanın içinde bulunduğu mekân onun yaşam tarzını şekillendirirken aynı zamanda insanın yaşama biçimi de mekânı değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu yüzden mekân çalışmaları sosyolojik olarak önem arz etmektedir. Şehrin idari, fiziki ve sosyal bir birimi olan mahalle, kent sosyolojisi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu önemi özellikle son dönemde mahallenin dönüşümüyle birlikte makro ve mikro ölçekte yapılan araştırmalara bakarak anlayabiliriz. Zira şehirlerin oluşumunda da önemli bir faktördür mahalleler, mahalle ilk yerleşim yeridir, şehre alışma yeridir, şehirle köprü kurma yeridir. Mahalle denilince akla ‘mahal’ yani yer manasından fiziki bir anlam gelse de, bir yerleşim yeri olmanın ötesinde yoğun sosyal ilişkilerin yaşandığı bir yer olduğu gerçektir. Özellikle kadınlar ve çocuklar için günün büyük bir bölümünün geçtiği yerdir. Gündelik hayatın, sosyalleşmenin, komşuluğun, dayanışmanın, yardımlaşmanın, dedikodunun, muhabbetin, aynı zamanda ayrılıkların, çatışmaların, anlaşmazlıkların da olduğu yerdir mahalle. Bu yüzden mahalle, insan ilişkilerini anlamada son derece önemli bir mekândır. Bir yaşam tarzını belirlemede, toplumsal ve kültürel dönüşümleri anlamada önemlidir. Çünkü mahalle bir hayat sahnesidir.

Her mahallenin kendine has bir üslubu vardır. Ve bu üslup şehir yaşamıyla da bağlantılıdır. Bir mahallenin yaşam tarzı demek bir şehrin yaşam tarzı demektir aslında. Mesela bir Antep şehrinin mahallesi ile Ankara şehrinin mahallesi hem fiziksel hem sosyal açıdan farklılıklar gösterir. Sokakları, evleri, yerleşim şekli, insan ilişkileri, dayanışma şekilleri farklıdır. İklim, yaşam tarzına ve bölgenin jeolojik özelliklerine göre evlerin, sokakların, mahallelerin özellikleri değişiklik göstermektedir. İşte bu farklılıklar mahalleleri görünür kılan özelliklerdir. Fakat bundan her mahallenin homojen yapıda olduğu anlaşılmamalıdır. Önceden aynı din ve etnisiteye mensup olmak bir mahallede yaşamak için daha belirleyici iken günümüze doğru geldikçe oranın çizgilerine uyulduğu ve uyum gösterildiği takdirde mahalle herkesi kucaklamaktadır. Fakat günümüze doğru geldikçe mahallelerin değişimleri birbirlerine benzemekten öteye geçmemektedir, artık her mahallenin

kendine has bir yaşam tarzı ya da üslubu olmanın ötesinde bir tek tipleşme söz konusudur. Mahallelere bakıldığında bu durumun tezahürleri görülmektedir. Mesela artık mahallenin delisi, bekçisi, kanaat önderi, muhtarı, imamı, bakkalı yavaş yavaş mahalle sahnesinden silinmektedir, mahallenin kendine has kültürünü oluşturan bu toplumsal tipler nerelindedir bilinmemektedir. Son dönemlerde ise kentsel dönüşümle birlikte site yaşamına doğru adımlar atılmakta ve mekân olarak bambaşka bir atmosfere girilmektedir. Samimiyetin merkezi olan mahalleler yavaş yavaş işlevsizleşirken site yaşamıyla birlikte gittikçe sosyal ilişkiler samimiyetsizleşmekte ve resmileşmekte, yaşam tarzları tektipleşmektedir. Son dönemlerde site yaşamının da mahalle yaşamına benzetilmeye çalışılması dikkat çekmektedir. Ayrıca çıkan bir habere göre her mahalleye artık eskiden olduğu gibi bekçiler tayin edilecektir, fakat mahalleler eski mahalleler olmadığı için bu yeni gelişmenin farklı biçimler alabileceği gerçeği de söz konusudur.

Evler ve sokaklar mahallenin damarlarıdır. Yaşam oralarda akar gider ve mahalli kültürü oluşturur. Evlerin avlulu, çatılı, damlı, balkonlu oluşu, sokakların ise çıkmaz, uzun, geniş veya dar oluşu mahalli kültürü, sosyal ilişkileri, gündelik hayatı biçimlendirir. Ya da yaşam tarzı ve koşulları değiştikçe mekân da ona göre biçimlenir. Ülkemizde mahalleler İslam şehri mahallerinin bir tezahürü olsa da modernleşmeyle ve sonrasında yoğun göçlerle birlikte literatüre gecekodu mahallesi, kenar mahalle gibi terimler de girmiştir. Şehre göç eden insanlar hemşeri ve akraba dayanışması açısından aynı mahallelerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu yüzden de göç ettikleri şehrin kültürel unsurlarını yaşadıkları mahalleyle bütünleştirmişlerdir. Gecekodu ve kenar mahallelerin üslubunun merkezi mahallelerden farklı olmasının nedeni de budur. Şehirdeki bazı yerleşim yerleri sadece aynı yerden gelen insanları barındırırken bazı yerler farklı kültürlerden ve ortamlardan gelen insanları barındırmaktadır.

Gecekodu ve kenar mahallelerin dışında bir de şehrin merkezinde yer alan mahalleler vardır. Bu mahalleler kenar mahallelere göre ulaşım, şehrin imkânlarına ulaşma ve şehirle bütünleşme açısından daha avantajlıdır. Ayrıca merkezi mahalleler şehrin yaşam tarzını ve tarihini en iyi yansıtan mekânlardan biridir. Çünkü bu mahalleler tarih kokar, tarihin izini taşır. Durum böyle olduğu için bu tür mahalleler

evleri ve sokaklarıyla birlikte korunmakta ve şekil açısından günümüzde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bunlara eski mahalle veya tarihi mahalle de denilmektedir. Sadece şeklen korunan bu mahalleler sosyal ilişkiler ve mahalle ilişkileri açısından korunabilmekte midir? Bu konu tartışılmalıdır. Gaziantep'te Bey Mahallesi bu yerlere örnek olabilecek mahallelerdendir. Bey Mahallesi, taş yapılar, avlulu ve konak tipi evlerin bulunduğu Osmanlı döneminde Ermeni mahallesi olarak anılan fakat savaştan sonra Ermenilerin ülkeyi terk etmesiyle birlikte Gaziantep'li'lerin yaşam alanı olmuş bir mahalledir. Bu mekânlar turistlere sunulmakla birlikte hanelerde yaşayan insanlar da bulunmaktadır. Mahallede yaşayan biri evinin penceresinden bakarken müzelere gelen onlarca insanı izleyebilir veya evinin kapısı açıksa avluda bir turistle karşılaşabilir. Durum böyle olunca bir mahallenin hem yaşam alanı hem de turistik bir mekân olması orada yaşayanların gündelik hayatlarını etkilemektedir. Bu tür mahallelerde ikamet edenlerin sayısı azalmakta, kalanların da mahalle yaşamını devam ettiremediği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Eski mahallelerin, sokakların, evlerin nostaljik öğelere dönüştürülmesi bu mekânların tüketilmeye başlanmasını da beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde mahallenin anlam dünyasının kapıları aralanacaktır. Mahallenin fiziki ve sosyal arka planı tarif edildikten sonra şehir ve mahalle ilişkisi, mahallenin zaman içindeki değişimi ve dönüşümü tartışılacaktır. Yine bu bölümde mahallenin sınırlarının içine biraz daha dahil olunacak ve önce onu oluşturan fiziki unsurlardan ev, sokak ve cadde konularından bahsedilecek ve söz konusu fiziki unsurların mahalleyle ilişkisi irdelenecektir. Sosyal unsur olarak mahallenin insanlarından yani belli başlı toplumsal tiplerden, sosyal ilişkilerden ve gündelik hayattan bahsedilecektir.

İkinci bölümde ise Gaziantep'in tarihi ve merkezi bir mahallesi olan Bey Mahallesi'nin özelliklerinden, konumundan ve tarihçesinden kısaca bahsedilecek ve mahallede gündelik hayatın akışıyla ilgili yapılan nitel araştırmanın analizi paylaşılacaktır.

## 1. BÖLÜM: MAHALLENİN ANLAM DÜNYASI VE GAZİANTEP’İN MAHALLELERİ

Mahalle denince akla bir sürü anlam gelir, çünkü mahalle, fiziki ve idari bir birim olarak hem mekânsal hem de toplumsal anlam barındırır. Etimolojik olarak mahalle “mahâll” ile aynı kökten olup, “yer” anlamına gelmektedir. Usul gereği tanımlardan başlamak gerekirse; TDK’nin tanımına göre; 1. Bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri. 2. Bu parçalarda oturan insanların tamamı. Ayrıca mahalle kelimesi Arapça kökenlidir. Mahalle, 5393 Sayılı Belediye Kanunu’na göre: Belediye sınırları içinde, ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idari birimdir. Kavram olarak yakın komşuluk ilişkilerinin kurulabildiği en küçük sosyal yapıdır. Bunlar gibi farklı açılardan tanımlanabilirse de en genel anlamda “mahalle, bugün bir şehrin ya da kasabanın işlevsel ve sosyal bütünlüğü olan en küçük yerleşme yeri olarak tanımlanabilir” (Tuman, 2010: 69).

Daha toplumsal ve daha eski mahallelere uygun bir tanım ise; “mahalle, birbirini tanıyan bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş, aynı mescitte ibadet eden cemaatin, aileleriyle beraber yaşadıkları şehir kesimidir” (Çınar, 2000: 49). “Mahalle kabaca üç beş tane dükkânı içine alan belli bir çevreye, muhite verdiğimiz ad. Ama aslında mahalle onun içinde yaşayan insanların tanımladığı bir coğrafya, idari olarak tanımlanmış sınırları ve bir muhtarı olan bir coğrafya değil. Her zaman bir cami ya da bir ibadethane etrafında oluşmuş, birkaç dükkân, bir hamam ve mutlaka çeşme etrafında gelişen fakat sınırları mahallelinin zihninde olan bir birimdir” (Behar, 2015: 12). Sonuç olarak kelimelerin ve aslında mahallenin anlam dünyası göz önüne alındığında “mahallenin, yerleşme, yer-yurt kurma, ikamet etme, yaşama, ev-bark edinme, birleşme, bütünleşme eylemlerinin somut örneği olduğu anlaşılmaktadır” (Alver, 2013: 20).

İfade edilen tanımlardan da görüldüğü gibi birçok anlamı içinde barındırır mahalle. Fakat bizim açıımızdan sosyal/kültürel/toplumsal anlamına eğilmek daha yerinde olacaktır. Zira bu türden bir mahalle ifadesi yaşam tarzının nasıl oluşturulduğu fikrini verebilir. Mahalle evvela kültürün oluşturulduğu ve aktarıldığı

bir birimdir. Daha doğrusu mahallenin somut bir idari çizgisinden ziyade soyut yani kültürel sınırlarına girmek gerekmektedir. Önceden mahallelerin somut çizgileri zaten yoktu. Mahalleli şehirden ve ülkeden daha özerk bir yapı olduğu için kendi sınırlarını kendi belirlerdi. Orada yaşayan insanların zihninde mahallenin soyut çizgileri vardı, aslında çizgiler de çok önemli değildi. Önemli olan bir arada saygı, sevgi ve huzur içinde yaşayabilmektir. Mahalleli kendi fiziksel sınırlarını kendileri çizdiği gibi orada yaşamın kurallarını da kendileri belirlerdi. Bu sebepten önceleri mahallenin sınırlarını mahalleli belirler ve bu sınırlar değişkenlik ve muğlaklık içerirdi. Mahallenin sınırlarını resmi makamların kararları belirlemezken, her zaman bizzat mahalle sakinlerinin algısı mahallenin sınırlarını çizerdi. (Behar, 2014: 37). “Çok uluslu bir imparatorluğun, benzer gelenekleri paylaşanların bir arada yaşadığı çok katmanlı mahallesine bakalım mesela. Osmanlı İmparatorluğu’nun idari, iktisadi ve içtimai anlamda çekirdeği kabul edilen ‘hane’lerden oluşur mahalle. Bütün ilişkilere dayanışma kültürü yön verir. Mahalle, uç veren her türlü huzursuzluk belirtisinin, suça temayülün yayılmadan yok edildiği, aykırılıkların bastırıldığı sivil bir örgütlenme alanıdır” (Şahin, 2015: 23). Belli bir mekânda yaşayan insanların kendisini o yere ait hissetmesi mahallenin sınırlarını belirlerdi. Osmanlı dönemindeki mahalle algısına ve oluşumuna ileride değinilecektir. Nüfusun artması ve koşulların farklılaşmasıyla birlikte bu çizgiler yerel yönetimlere devredildi ve daha keskin oldu. Mahalleyi kuran kültürel ve toplumsal ilişkilerdir. “Mahalle, toplumsal bir varlık olarak ötekiyle kurulan, özel bir muameleyi gerektiren bir ilişkinin uzamıdır. İnsanın evinden çıkması, sokakta yürümesi anında keyfi olmayan kültürel bir eylem ortaya koymasındır. İkamet edeni kendinden önce de var olan bir toplumsal işaretler ağına (komşuluk, yerlerin görünümü vb.) sokar” (Mayol, 2009: 35’den Aktaran: Alver, 2013: 21).

Bergen (2010), modern kent ve İslam şehrindeki mahalle ayırımından “asıl” olan mahalle tanımının bir boyutuna ışık tutmuştur. “Modern kentte ‘mahalle’ bir sosyal olgu değildir. Yan yana gelmiş yüzlerce apartmandan bir ‘mahalle’ kuramazsınız. Bu bölgeler bir hayat alanı ve içtimai kimlik alanı olamaz. Değişik bireyselliklerin toplanma yeri olur. Yani kamplaşmayı ve toplumsal kimliğe göre ‘ötekileşmeyi’ içeren toplumsallıklar oluşturur. Oysa ‘mahalle’, türdeş olmayan, aynı

sınıftan olmayan insanların ‘ötekileşmeden’ bir araya gelip ‘üst kimlik’ inşa ettikleri organizmalardır. Yani teorik olarak İslam şehrinde ‘zenci mahallesi’ kavramı neşet etmez” (Bergen, 2010: 144). Bergen, İslam şehrindeki mahalleleri tanımlarken bir homojenliğin olmayışını, farklı kültürden insanların bir arada yaşayıp birbirleriyle etkileşim halinde olup bir mozaik oluşturduğunu ifade etmektedir. Fakat Osmanlı mahallelerinde az da olsa araştırmamızın da üzerinde durduğu mahalle gibi etnisiteyle tanımlanan mahalleler bulunmaktadır. Bu da dine ve etnisiteye sahip oluşu ifade etmekte olup, insanların kendileri gibi olanlarla yaşamayı tercih ettiğinin bir göstergesi olabilir. Ülkemizde yoğun göçlerden sonra da aynı şehirlerden gelen insanların oluşturduğu mahalleler bulunmaktadır.

Şehir ve mahalle iç içedir, birbirinden etkilenir. Zira mahalle şehre eklemlenme işlevini görür. Şehirle kurulacak olan bağ mahalleye adapte olmaktan geçer. “Mesken avluya, avlu sokaklara, sokaklar mahalleye, mahalle şehre, şehir tabiata, tabiat kâinata açılır” (Alver, 2013: 23). Ayrıca madalyonun iki yüzü gibi mahallenin bir yüzü aynaya diğer yüzü ise şehre bakar. Hem kendini hem şehri besler ama aynı zamanda da şehirden etkilenir. Şehirden izler taşıyan gerçek, sahibi bir olgudur mahalle (Alver, 2013: 26). Mahalleler şehrin parçalarıdır. Bazı mahalleler şehrin kültürel kimliğini ve tarihini temsil ederken sonradan eklemlenen mahalleler yani kenar mahalleler geldikleri şehirlerin kültürel iklimini de beraberinde getirmişlerdir. Kendi sınırlarında daha rahat bir şekilde hareket ederken şehirle bütünleşme anlamında hem konum hem de yaşam tarzından kaynaklanan bir zorlukla karşılaşmaktadırlar. Kenarda olmak şehre alışma ve ulaşma durumunu kısıtlamaktadır. Örneğin Gaziantep’te Fırat Mahallesi Şanhurfalılar ile anılırken Beybahçe Mahallesi Siirtliler ile anılmaktadır ve nadir de olsa başka şehirlerden gelen insanlar da söz konusu mahallelerde bulunmaktadır. Fakat bazı mahalleler ise daha heterojen yapıda olup her yöreden insanı barındırmaktadır. Antep’te merkez ve eski mahalleler daha çok yerli halkı barındırırken yoğun Suriyeli göçmen nüfus da merkez mahallelerde görünür olmaya başlamaktadır.

Bir yeri işaret eden, yer anlamı barındıran mahallenin toplumsal ve kültürel bir birim de olduğu ifade edilmişti. “Mahalleyi sadece fiziki özellikleri kurmaz; onun temelinden insan yer alır, dolayısıyla kültür ve toplumsal ilişkiler mahallenin gerçek

kurucu unsurudur. Mahalle sosyo-kültürel bir alandır. Orada belli bir hayat tarzını var eden kültür ve toplumsallık belirgindir. Mahallenin kesif bir şekilde insanı ve onun etrafında kurulan ilişkileri çağrıştırması bundandır” (Alver, 2010: 130). Mahallede evlerin konumu yoğun sosyal ilişkilerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu yüzden mahalleyi anlamak insanı, topluluğu, toplumu anlamaktır. Mahalle, fiziksel bir birim olmanın ötesinde bir birlikteliği ifade eder. Bu birliktelik ise belli bir kurala ait olma veya belli bir kimlikle donanma anlamına gelmektedir. “Belirli bir mahallede oturmak ve oradaki gündelik hayat biçimini belirleyip sürdürmek demektir. Bu da oturlan mahallenin kişinin kimliğini, aidiyetini, hayat biçimini belirleyen önemli bir öge olması demektir” (Duman, 2014: 41). Böylece mahallenin bir kimlik oluşturulma yeri olduğu da ifade edilebilir. “Aynı ev ve sokak en az birkaç nesil paylaşıldığında artık mahallelide bir aidiyet duygusu oluşmaya başlıyordu. Geleneksel şehirlerimizde mahalle bir aidiyeti temsil etmektedir. Mahallede oturanlar sadece kendi ailesinin değil aynı zamanda mahallenin de bir ferdi gibiydiler” (Kutlu, 2016: 85).

Şehirler büyümeden önce mahalle kendi kendini daha fazla kontrol etme mekanizmasına sahipken bir kimlik oluşturma işlevini daha çok üstleniyordu. Günümüze doğru geldikçe yaşam koşullarının değişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, suçların artması gibi durumlardan dolayı sosyal ilişkiler sekteye uğramış, güvensizlik meydana çıkmıştır. Artık çocuklar adab-ı muaşeret kurallarını mahalle büyüklerinden değil televizyonlardan ve internetten öğrenmekte, aileler sorunlarını çözmek için devletin mercilerine ya da psikologlara başvurmakta, komşusunun derdiyle dertlenmek yerine kendisi için daha fazlasını isteyen insan kendi dertlerinin içinde boğulmaktadır. Bu yüzden mekânsal olarak yakın olmanın bir anlamı kalmamakta ve ilişkiler değişik boyutlara taşınmaktadır. Ayrıca artık mahalleler tek tipleşmekte, tek tip bir gündelik yaşam tarzı üretmektedir. Son zamanlarda kentsel dönüşümle birlikte müstakil evler yıkılmakta ve site yaşamına geçilmektedir. Zaten tek tipleşen ve bireyselleşen sosyal ilişkiler apartmanlarda daha farklı iletişim şekillerini doğurmaktadır. “Mahalle, hâlâ idari bir fonksiyon icra etse de, bütün içeriğini kaybetti. Güvenlikli siteler söz sahibi çoğu kentte. Çünkü yeni bir yaşam kültürü vad ediyor insanlara” (Şahin, 2015: 23).

Eski mahallelerin koruma altına alınarak ve mahalledeki evlerin, sokakların nostaljik ögelere dönüştürülerek turistlere ve tarih meraklılarına sunulması söz konusu mahalleleri başka boyutlara taşımaktadır. Çünkü daha çok kamusallaşan mahallede yaşam da devam etmekte, mahallenin fiziki yakınlıktan doğan toplumsal işlevi sekteye uğramakta ve hatta bu tür mahalleler giderek boşalmaktadır.

Mahallelerin değişimini ve dönüşümünü, önceki ve şimdiki işlevlerini daha yakından görmek için mahallenin anlam dünyasına biraz daha girerek kısaca mahallenin tarihine bakmak faydalı olacaktır. Osmanlı şehirleri, İslam şehirlerinin de tezahürleri olarak fiziki ve sosyal yapının vazgeçilmez unsuru olan mahallelere bölünmüştü. “Mahalle denildiği zaman bir caminin, mescidin, zaviyenin veya imaretin çevresindeki meskenlerden oluşan veya birlikte yaşama isteği duyan aynı meslek mensuplarının, aynı inanç ve gelenek sahiplerinin evlerinden oluşan bir ünite olarak anlaşılmıştır” (Çınar, 2000: 68). İslam şehrinin en önemli özelliklerinden biri mescid etrafında oluşan fiziksel yapı, konut, yol ilişkileri ve çıkmaz sokaklardır.

Mahallelerdeki bölünme her ne kadar dini ve etnik ayrılıklardan kaynaklansa da bu yegâne bir kural değildir. Bu durum, toplumsal ve mekânsal bir birim olarak algılanan mahallenin ortak yaşam alanı olarak seçilmesiyle ilgili bir durumdur. (Kıvrım, 2009: 232). “Osmanlı kentleri aralarında organik bağlantı olmayan mahalle denilen birimlerden oluşan bir bütündür. Kuruluş döneminde kenti yönetecek kurumlar gelişmemiştir. Mahalle, birbirini tanıyan, sosyal dayanışma içinde oluşan bir topluluğun yaşadığı yerdir. Bazı kentlerde kimi meslek gruplarının kendi mesleklerinin adlarıyla anılan mahallelerde kümelenmesi söz konusudur. Örneğin Ankara’da yünlü kumaş dokuyan “softçu”ların bir mahallede oturması gibi. Ancak kentin sanat ve ticaret kesimindeki gruplaşmaların bütünüyle mahalleye yansımaları söz konusu değildir. Her mahallede ekmekçi, boyacı, paşmakçı, berber, eskici, kalaycı gibi mesleklerden kişilerin yaşadığı bilinmektedir” (Bal, 2011: 354). Sonuçta genel olarak mahalle bağlamında Osmanlı şehirlerinde dini ve etnik grupların ya da mesleki grupların arasında katı bir ayrılma ve içe kapanmadan söz edilemez.



Kıvrım (2009)'a göre Osmanlı şehirlerinde mahallenin üç anlamı vardır;

1.Şehir ve kasabalarda benzer özellikler taşıyan kişilerin birlikte yaşamlarını sürdürdükleri bir mekândır.

2.Birbirlerini tanıyan, adeta bin kişilik bir aile gibi, birbirinin hakkını koruyan ve bütün sorunlarını kendi içlerinde halleden, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşan ve aynı mescitte ibadet eden bir cemaattir.

3.Tahrir defterlerinde adları tek tek kaydedilmiş vergi mükelleflerinin oluşturduğu topluluktur.

Osmanlı mahallelerini imamlar idare etmişlerdir. İmamların din adamlığı görevinin dışında; mahalle sakinlerinin sicilini tutmak, doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi durumlarda rol oynamak, mahallenin huzurunu bozanlarla mücadele etmek, kadıların yardımcılığını yapmak, eğitim-öğretim işleriyle ilgilenmek, mahallede evlenecek çiftlerin nikâhlarını kıymak, cenaze defin işlemlerini yapmak. Mahalle halkı ise gerektiğinde imamı kontrol etme hakkına sahiptir ve istenmeyen durumları kadıya intikal ettirmişlerdir (Kıvrım, 2009: 234). Antep'in eski mahallelerinden olan Akyol Mahallesi'nde olan bir durum Şer'îye Sicillerinden şöyle geçmektedir: "Akyol Mahallesi'nden Recep, yine aynı mahalleden olan Mehmet'i gece damında görüp yakalamak istediğinde kaçması üzerine mahkemeye çıkartıp hakkında şikayetçi olunmuştur. Fakat olayın görgü tanığı olmayınca Mehmet hakkında bilgi alınması için mahallenin imamı olan Molla Halil'e ve mahalle halkına sorulmuştur. Onlar da Mehmet'in iyi bir kişi olduğunu şu ana kadar suç işlemediğini bildirmişlerdir" (Kıvrım, 2009: 234). Bu bağlamda mahallenin temelini aslında cemaat merkezli olduğu söylenebilir. İmamların bu çok yönlü görevi II. Mahmut döneminde kurulmaya başlanan muhtarlık teşkilatıyla birlikte imamların yöneticilik görevi ikinci plana düşmüş ve 1829'da muhtar seçimlerinin başlamasıyla son bulmuştur. Mahalleyle ve mahalleliyle temas etmek artık muhtarın işidir. Zamanla muhtarın üstlendiği diğer görevleri de çeşitli kurumlar devralmıştır.

Osmanlı'da mahalleler vergi ve kontrol açısından mühim yerlerdir. Bu bağlamda mahalleler sadece imam tarafından temsil edilmemekte, mahalle avarız vakıfları ve mahallelinin seçtiği kişiler tarafından da temsil edilmekteydi. “Şehir halkının vermekle yükümlü oldukları avarız, nüzul, tekalif-i şakka gibi vergilerin hane başına alınacak miktarın belirlenmesinde, bazı kimselerin karışıp halka zulmederek fazla akçe aldıkları tespit olunmuştur. Bunun üzerine şehir halkının ittifakıyla her mahalle, kendi mahallesinden güvenilir, dindar ve doğru bir kimseyi vekil seçerek mahkemede tescil ettirmiştir. Şehre varid olan avarız, nüzul vesair tekalif-i şakka gibi işlerin bu vekiller aracılığı ile yapılması kararlaştırılmıştır” (Kıvrım, 2009: 235). Bu anlamda cemaat-din çerçevesinde oluşmuş bir yönetim birimi de denebilir. Osmanlı döneminde mahalleler kendilerini idare etmek açısından oldukça başarılıdılar. Yarıca avarız vergilerinin karşılanması için her mahallede mahalle halkının katkılarıyla avarız vakıfları kurulmuş ve çeşitli sebeplerle yapılan bağışlarla zenginleştirilmiştir.

Osmanlı mahalleleri için önemli olan bir başka konu ise kefalet sistemidir. Bir suçun sonuçlanmasında mahallelinin beyanı önemli olmakla birlikte eğer faili meçhul bir cinayet vb. gibi olaylar olduğunda bütün mahalle sorumlu tutulmaktadır. Bu bağlamda mahalle sakinleri hukukun uygulanmasında önemli roller üstlenmektedir. Örneğin biri hakkında olumsuz bir şikâyet olduğunda “mahalle halkı, yakından tanıdıkları komşuları için bu tür iddialar gündeme getirildiğinde; bu kişilerin kendi hallerinde olduklarını bu ana gelinceye kadar sû-i hallerini görmediklerini, dindar ve salih olduklarını belirtmek suretiyle onlara destek olmaktadır. Bir başka deyişle ceza almasını engellemektedir” (Kıvrım, 2009: 243). Durum böyle olunca mahalleli diğerleri hakkında söz söyleme hakkına da sahip olmaktadır. İstemediği birilerini mahalleden ihraç etme hakkına sahip olduğu gibi ayrıca istediğini mahalleye dahil edebilme hakkına da sahiptir. Çünkü diğerlerine kefil olabilmesi için bu durum şarttır. Bu açıdan bakıldığında aslında mahalleli kendi yaşadıkları mekânların huzur ve güvenliğini de sağlamış olur.

Osmanlı şehirlerinde mahalle içtimai hayatın şekillendiği mekândır. Bu bakımdan aslında önemli bir görevi üstlenmektedir. “Osmanlı şehir kurumlarının camiye bakan yönünün vakıf, ticarete baka yönünün lonca, içtimai alana bakan

yönünün ise mahalle şeklinde idari bir teşkilatlanma ile ortaya çıkmıştır” (Bergen, 2010: 154). Daha önce avarız vakıflarından da bahsedilmişti ki Osmanlı devletinde mahalleleri vakıflar olmadan açıklamak mümkün değildir. Çünkü devlet, sosyal hayata yönelik hiçbir yatırıma girişmemiştir. Sadece askeri amaçla yol, köprü, kale, kışla yaptırmıştır. Devlet kendi bütçesinden medrese, cami, imarethane gibi hiçbir sosyal tesis inşa etmemiştir. Çünkü bu gibi kurumları yaptırmak devletin görevi değildir. Devletin görevi halkın can ve mal güvenliğini sağlamaktır. Bu açılarından bakıldığında aslında Osmanlı dönemi mahallelerinin günümüzde devletin üstlendiği birçok önemli görevi üstlendiği görülmektedir.

Osmanlı mahallelerinin klasik özelliklerini gösteren Gaziantep’te yerleşim önce kale etrafında daha sonra ise Alleben Deresi boyunca genişlemiştir. Antep’te kurulan ilk mahalleler şehir içinde birbirinden uzak mesafelerde yer almaktadır. Bu durum ise şöyle açıklanabilir; bölgeye yerleşecek olan Türkmen oymaklarının genelde birbirinden uzak konumlarda bulunmak istemeleri mahalleler arasında geniş boşlukların oluşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi sonrası şehrin sınırları çok fazla genişlememiş, evler öncelikle bu boşluklara yapılmıştır (Başgelen , 1999: 72).

Antep’in sanayileşme ve sosyo-ekonomik kalkınmayla birlikte bazı semtleri modern bina ve yapılardan oluşmaktayken bazıları ise geleneksel yapısını koruduğundan günümüz yaya ve araba trafiği için elverişsiz hale gelmiştir. “Kurtuluş Savaşı’nda Fransızların işgaline uğrayan Gaziantep şehrinin bazı eski mahallelerinde; Eblehan, Tepebaşı, Akyol, Bey mahalleleri gibi caddeler ve sokaklar savunma amaçlı olarak çoğunlukla kaldırımsızdır ve çok dardır. Yollar bu özellikleriyle daha çok yayalar için kullanışlıdır. Bu durum motorlu araçların yollara girmesine engel olduğundan bu tür mahalleler yeni yapılmış kalabalık bulvarların arkasında kalmışlardır” (Işıkhan Erdal, 2010: 90). Bu mekânlardaki mahalleler avlulu evler boyunca uzanmaktadır ve araçların giremediği sakin mahalleler olarak şehre tutunmaya çalışmaktadır. Çalışmanın konusu olan Bey Mahallesi gibi bir kısmı da koruma altına alınarak tümüyle yok olmaları engellenmektedir. Söz konusu mahallelerde genellikle alt sosyo ekonomik yapıya sahip aileler yaşamakta, son

zamanlarda ise yoğun Suriyeli nüfus da mahallelerde yer almaktadır. Eski mahallelerde kısmen de olsa geleneksel ilişkiler sürdürülmektedir.

Gazi Muhtar Paşa Bulvarı, Ali Fuat Cebesoy Bulvarı, Sarıgüllük Mahallesi, Disburg Caddesi gibi yeni yerleşim yerlerinde genellikle apartmanlar bulunmakta ve şehrin “modern” yanını yansıtmaktadır. Bu bölgelerde genellikle orta ve üst sosyo ekonomik yapıya sahip aileler yaşamaktadır. Caddeler boyunca bankalar, işyerleri ve çalışma ofisleri uzanmaktadır. Mekândan ve imkanlardan kaynaklanan sebeplerle daha resmi ve uzak ilişkilerin kurulduğu bir mahalle yaşamı devam etmektedir bu semtlerde.

Gaziantep yoğun göç alan bir şehir olduğu için kenar mahalleler oldukça fazladır. Şahinbey ilçesinde yer alan ve genelde doğudan göç almış olan Güzelvadi, Narlıtepe, Serinevler ve Perilikaya gibi mahalleler kenar mahallelere örnektir. Bu mahallelerde daha önce de belirtildiği gibi genellikle aynı yerden göç etmiş hemşehriler bir arada yaşamaktadır. Beraberlerinde getirdikleri yaşam tarzını da sürdürmektedirler. Çünkü şehirden “uzak” yaşamaktadırlar. Bir de bu mekânların yanı sıra her şehirde bulunduğu gibi gecekondu mahalleler de bulunmaktadır. Bu mahalleler ise kentsel dönüşümle birlikte yıkılmakta, yerlerine veya şehrin dışına Tokiler yapılmaktadır.

## **1. 2. MAHALLELERİ OLUŞTURAN FİZİKİ VE SOSYAL UNSURLAR**

### **1. 2. 1. Ev, Sokak ve Cadde**

Bir şehri oluşturan temel birim mahalle ise, mahalleyi oluşturan parçalar sokaklar ve evlerdir. Bir mahalleyi oluşturan en temel fiziki unsur ise evlerdir. Nasıl ki mahalle sadece belli bir sınır anlamına gelmiyorsa evler de tıpkı mahalleler gibi sosyolojik bir arka plana sahiptir. Mekânsal unsurlar mahallenin cisimleşmesi açısından önemlidir. Zira ev, sokak ve cadde bir mahallenin sınırlarını ifade ederken aynı zamanda bir yaşam tarzını da oluşturmaktadır. “Ev, esasen şehir gibi mahallenin de temel yapı taşıdır. Kent ve mahallenin ilk çağrışımı yerleşme ve ikamettir. Bu da evi gerektirmektedir. Şehir, başka zorunlu mekânlarla da kendi sınırlarını

bulmaktadır elbette. Ancak mahalle açısından ev, ana sütun olmaktadır. Ev yoksa gerçek anlamıyla bir mahalleden söz etmek mümkün değildir. Mahalleyi var eden en temel unsur ev ve evler arası ilişkilerdir” (Alver, 2010: 119).

Tarihte en eski kaynak olan Orhun Yazıtları’nda ev kelimesinin kökeni; *eb* “*konut, çadır*” ve evlemek “evlendirmek” anlamlarında geçmektedir. Divan-ı Lügat-it Türk’de ise evlemek, evlendirmek, Kitab’ül İdrak’ta ise “izdivaç etmek” anlamlarında kullanılmaktadır. Bir mekânın barınmaktan veya korunmaktan öte bir anlam taşıması için aile kavramı önemli olmakta ve evlenmek sözcüğüyle bağlantılı olarak kullanılmaktadır. Ev, mahremdir ve içinde yaşayanların mahremiyetlerinin saklandığı yerdir. “Ev, bütün aile fertleriyle hem müştereken, hem ayrı ayrı ilgi kurmuştur. Sırdaştır; kapatır, muhafızdır; korur, müşfiktir; uyutur, doyurur. Çilekeştir; her türlü kaprise boyun eğer, cevap verir. Yani canlı bir organizmadır. Nefes alır, üzülür, kırılır, küser” (Uğurlu, 2010: 16). Ayrıca konut bir nesne ya da sadece oturulacak bir mekân değildir, insanın kendine kurduğu bir evrendir. Fakat başka bir şekilde ifade edilirse; “ev veya hanelerimizi çevreleyen duvarlar, sınırlarımızı ve mahremiyetimizi saklamak için değil, bizi sınırlandırmak içindirler” Aktaran: (Bağlı, 2012: 17). Bilindiği üzere Türk insanının kültüründe göçebelik vardı ve evlerini de göç ettikleri yere taşırlardı. Yerleşik yaşama geçildikten sonra evler de sabit konuma geldi ve evler, sokakları sokaklar mahalleleri mahalleler de şehirleri meydana getirdi.

Evlerin biçimleri açısından çok eskiye gitmeden Osmanlı dönemindeki evlere ve mahalle için önemine değinmek gerekir. “İnsanların yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri evler; Osmanlı şehirlerinde, kendi varlık eksenini etrafında oluşturmuş ve sokaktan bağımsız olarak gelişmiştir. Bulduğu konuma göre avlu ve bahçenin değişik yerlerine bina olunan Osmanlı evi, ya tek katlı ya da kaynaklarda yer alan ifadeye göre fevkani (üst) ve tahtani (alt) olmak üzere iki katlı yapılmıştır. Evlerin zemin seviyesi iç avlunun devamı olarak boş bırakılırken, esas oturulan mekân genellikle üst kat olmuştur. Ancak düşük gelirli aileler ve az sayıda hali vakti yerinde olan aile de zemin kattan ibaret evlerde oturmuşlardır” (Çınar, 2000: 53-54). Türkiye açısından bakıldığında Cumhuriyet’in ilanı ve modernleşmeyle birlikte evin şekli ve kullanım alanları değişirken, daha sonraki yıllarda göç eden aileler

gecekondu yapılmış ve hatta adına da gecekondu mahallesi denilmiştir. Ayrıca şimdiki gibi Osmanlı döneminde de evler; statü ve kalitesine göre ayrılmıştır. Süflî, vakfa konu olmuş, küçük ve derme çatma evler, tahtanî, tek katlı evler, fevkânî, en azından bir ikinci katı olan evler, mükellef ise yönetici sınıfın oturduğu büyük konakları adlandırmak için kullanılırdı. (Behar, 2014: 74-75).

Evlerin şekli, evlerdeki kullanım alanları, bir mahallede yaşayan insanların gündelik hayatlarını anlamlandırmada ve mahallenin ortak bir kültürünün resmini çizmede esas unsurdur. Sıcak iklimin etkisi; İslâm dininin aile yaşantısının gizliliğine verdiği önem ve aile yapısının ataerkil olmasından dolayı Gaziantep evleri kendi içine dönük bir avlu etrafında biçimlenmiştir. Bu tür ev planlarına sofasız ev planı denilmektedir (Kıvrım, t.y.: 71). Farklı coğrafi bölgelerde farklı şeyler üretilmek üzere evlerin tarhana, erişte, salça üreten iktisadi bir işletme olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bu iktisadi işletme için mahalleli olanlar evlerde bir araya gelerek üretimi gerçekleştirirler. Geleneksel bir Antep evinin tarifini yapan Enç (2013), şu ifadeleri kullanmıştır: “.hemen her mevsimde köylerden ürün getirenlerle, kız kaçırma, sınır veya su kavgalarının sonuçları üzerinde akıl danışmaya koşuşan köylü ortakların hayvanları da avludaki bu kalabalıktan hiç eksik olmazdı. Kadın taifesinin yaşadığı iç avluya gelince, orası her daim selamlıktan çok daha işlek ve gürültülü bölümüydü evimizin. Her boy ve soydan, bir düzineye yakını kardeşlerim ve amcamın çocukları; öteki yarısı da çevredeki akraba ve komşu döllerinden, iki düzineyi aşkın çocuk çetesi, günün her saati bu geniş mermer avluda cirit atar dururdu” (Enç, 2013: 16). Buradan da anlaşılacağı gibi evin işlevleri arasında önceden geniş aileden kaynaklanan herkesi kucaklama vardır. En az üç kuşaktan gelen akrabalar bir arada oturup aynı avluyu paylaşmışlardır, yemeklerini ortak pişirip, birbirlerinin ve komşularının dertlerine ortak olmuşlardır. Ayrıca evlerin yapımında kullanılan taşlar, yazları serin, kışları ise sıcak bir ortam sağlamaktadır ve görsellik açısından da taş yapılar güzel bir görüntüye sahiptir. “Ünlü Antep evleri genellikle 19. Yüzyılın özelliklerini taşır. O dönemin ustaları sevgilerini, birikimlerini taşa, ahşaba, demire, mermere nasıl yansıtmış olmalı ki onca ilgisizliğe, aradan geçen ürkütücü yıllara karşın onlara bugün bile hayran olmamak elde değil” (Aydın, 2008: 257) Aydın’ın aktardığı bir şiiirden de o dönemin evleri tahayyül edilebilir.

*“Girişi dar*

*Bir de virajı var*

*Eski evlerde olurdu*

*Böyle ara kapılar*

*Büyük kare plaka*

*Döşeli bahçesi*

*Ortadaki havuz*

*Ya beşgendi ya altıgen*

*İki karşılıklı bina*

*Biri sağda yüksek*

*Çift katlı, öbürü solda*

*Sağdaki binaya çıkan*

*Yüksek bir merdiven*

*Değişik yapılmış demirden*

*Yukarıdaki kırmızı mermer*

*Bir salon*

*Antep’te livan Urfa’da eyvan*

*Bahçeye bakan yüzü*

*Komple cam*

*Karşı duvarda bir yazı var*

*Taş oymalı*

*1858 tarihi olmalı”*

*Rabia Şinikçioğlu*

*Aktaran: (Aydın, 2008: 258).*



Şekil 1: Eski bir Antep evi

Evin bir besin üretim merkezi işlevi görmesi de söz konusudur. “Bahar güneşi dişlenmeye yüz tuttuğunda, avluya önce yağ tulumları, peynir torbaları sökün eder;

evde ne kadar iri kıyım bakır kap varsa, avlunun güneşli kesimine dizilip, tulumlar boşaltılır; yağlar gün ışığında erimeye bırakılırdı. Dibe çöken tortuların üstünde açık, kehribar rengi sıvı ışıldar ışıldamaz da tenekelere, küplere sızdırılıp, donması için evin altındaki mağaranın serin kayaları boyunca, raflara dizilirdi” (Enç, 2013: 17). Ekmek, peynir, bulgur, sucuk yapımı, şireler, kavurma ve pastırma gibi besinler de mevsiminde evlerde üretilirdi. Günümüzde doğru gelindiğinde ise bu tür işlerin yapılmasına uygun olmayan daha küçük evler yaygınlaşmış, insanlar besin ihtiyaçlarının çoğunu hazır olanlardan alarak karşılamaya başlamışlardır. Böylece hanenin bir araya toplanıp besin üretme işlevi de yavaş yavaş silinmeye başlamıştır. Fakat günümüzde bazı bölgelerde evlerin damlarında kurutmalıklar, salçalar yapılmaya devam etmektedir. Özellikle Doğu’ya doğru gelindiğinde avluların işlevini damların üstlendiğini görebiliriz. Antep’te apartmanlar hariç evlerin büyük çoğunluğunda damlar bulunmaktadır. Bu da kışlık hazırlıkların yapılması için ortam sağlamaktadır.

Evlerin biçimleri, kullanım alanları değiştikçe mahalle de değişmiştir. Konut kelimesi anlamsal olarak gerçek manada “ev”i karşılayamamaktadır. Zira “ev; acı, tatlı hayal ve hatıraları ile bir ecdad yadigarı idi. Ev; üç neslin bir arada yaşadığı bir ikametgah idi. Ev; tarhana, salça, erişte.. imal eden iktisadi bir işletme, hane idi. Ev; doğum, sünnet, nişan, düğün, hastalık, ölüm mahalli idi. Ev; uzun kış geceleri ocak başlarında, serin yaz akşamları kamelyalı bahçelerde çaylı çörekli ikramlar, doyumsuz tatlı sohbetler ile bir muhabbet meclisi, bir cennet bahçesi idi. Ev; sevinç, ev neş’e, ev hüzün, ev herşey idi, hayatın ta kendisi idi” (Akşeker, 2016). Akşeker’in ifadeleri geçmişe özlem veya nostaljiyi içerse de haklılık payı vardır. Bu bağlamda kavramsal açıdan bakılırsa mahalleyi oluşturan evler iken siteleri oluşturan mekânlar konutlardır, apartmanlardır. “Renk renk, kat kat, beton beton apartmanların istilası karşısında insanların basireti bağlanmıştı sanki. Bu barbarca saldırı, yalnızca nice özel yaşamlara beşik olan, anılarla daha da güzelleşen evlere değil, Osmanlı’dan hatta Selçuklu’dan kalan hanlara, her biri ayrı bir efsaneyi fısıldayan kurnalı hamamlara, kastellere, bedestenlere, kabaaltılara, sabun masmanalarına yönelmişti hatta” (Aydın, 2008: 63). Antep şehrindeki yapısal değişimi anılarıyla anlatan Aydın,



sadece camilere dokunulmadığını onun dışındaki kalan yapıların da can çekiştiğini ve yamalı bohçaya döndüğünü ifade etmektedir.

Evlerin yapısal olarak değişmesi, gündelik hayatın ev dışına çıkması ve mahallenin değişimi birbirine paraleldir. Zira komşularla evlerde geçirilen zamanlar artık işyerlerinde, avmlerde ya da eğlence merkezlerinde geçirilmektedir. Apartmanların ve site yaşamının zuhur etmesiyle birlikte ise insanlar arası ilişkiler değişmekte ve resmileşmektedir. Artık evlerde çekirdek aileler yaşamakta ve hatta iki odadan oluşan stüdyo dairelerde yaşamlar devam etmektedir. Aslında bütün bunların temelinde insanın değişimi yatmaktadır. İnsanlar, zaman geçtikçe sadece kendi dertleriyle dertlenmekte, tahammülsüzleşmekte ve bu da seçilen mekân tarzına yansımaktadır. Ayrıca “cumbalı evlerin denetiminde olmak, kapalı toplum yapısına itirazdı. Mahalle, baskı kavramıyla özdeş hale geldi. Oysa bugün kameralar ve alarm sistemleriyle her an kuşatma altında site sakinleri. Fakat fakirlere, yoksullara, dilencilere kapanan kapılar, bazen ihale yolsuzluğu, emek sömürsü yapan iş adamlarını saklıyor duvarların ardında. Bu paradoks içinde mutluluk ve huzur vadediyor siteler” (Şahin, 2015: 23).

Mahallenin evden sonra başka fiziki unsuru olan sokaklar da bir mahalle profili çizmede önemli bir oluşumdur. Sokak, Arapça kökenli olup dar geçit manasına gelmektedir. Sokaklar, mahalleyi oluşturur evleri ve insanları birbirine bağlar. Aile mahremiyetinin kurulduğu, evden çıkınca içinde bulunulan ilk mekân sokaktır. “Sokak, pencere önlerinden başlayan sınır çizgisiyle bizi kendisinden ayıran, ama yine de içindeki hareketliliğe dahil olduğumuz bir mekân formudur” (Adıgüzel, 2015: 48). Bir insan evinden ilk çıktığında sokağa adım atar, sokakta selamlaşır, sokakta muhabbet eder. Evden sonra toplumsal ilişkilerin kurulduğu en önemli mekân sokaklardır. Sokak; güvendir, teminattır, tanıdaktır. Çocuklar sokakta oynar, kadınlar sokakta oturur, kışlık hazırlıklar sokakta yapılır, sokakta dayanışılır, yardımlaşılır, komşuluk ilişkilerinin kurulduğu ve başladığı yerdir sokak. “Sokağa çıkmadan toplumsal ortama katılma imkânı yoktur. Bütün mekansal düzenlemeler için geçerli olan şey, sokak için de geçerlidir: sokak, sadece fiziki bir birim değil aynı zamanda toplumsal birimdir de. Bu yalın gerçek, tüm insanların deneyimlerinde karşılık bulur. Sokakta insan bir fiziki birimle yüzleşirken, bir mekanla hemhal

olurken aynı zamanda bir sosyal boyutu doya doya teneffüs eder” (Alver, 2010: 121). Yaşadığı mekânla gözleri görmediği halde hemhal olan Antepli yazar Mitat Enç dönemin sokaklarını ve sokaklardaki hareketliliği şu şekilde tasvir etmektedir:

*“Yokuşun altındaki Kazancı Pazarından yükselen çekiç sesleri ile iki yandaki dokumacı dükkanlarından yayılan tezgah tıkırtıları yönümü koruyabilmeme yardımcı oluyordu. Yokuşun Kazancılar’a kavuştuğu yerden sağa döndüm. Çarşının bitişiindeki sol köşede Güdül’ün kebabçı dükkanı vardı...Kebab kokusunu alır almaz sola sapıp Alidola caminin arkasına yöneldim. Bu sokağın sonu kunduracı çarşısıydı. Soluma çarpan serin havadan Bedestan’ın kapısı önünden geçtiğimi anladım... Leblebici Sakıp’ın kavrulmuş nohut kokusu, Berber Ahmet’in makas tıkırtılarını geçip Camlı Kahve’nin köşesindeki dört yol ağzını bulduğum zaman içimi Fatih duygusu doldurmuştu” (Enç, 2015: 59).*

Çeşitli hallerde hareketliliğe dahil olduğumuz, özellikle çocukların en keyifli zamanı geçirdikleri kamusal alanlardan ilki sokaktır. Sokakta ses vardır. Sokaklar, onları var eden sosyal ilişkilerin oluşturduğu seslerle birlikte yaşar. “Sokak, sesleriyle canlılığını koruyan sosyal bir atmosferdir. Bu anlamda ilk zamanlardan beri zengin çeşitliliğin en önemli parçasını sokak satıcıları olarak adlandırdığımız gezici esnaf takımı oluşturmaktadır” (Adıgüzel, 2015: 49). Sokak satıcısı olarak da adlandırılan bu kişiler zamanla mesleklerin azalması ve ihtiyaçların farklı şekillerde karşılanması sebebiyle silinip gittiler. Böylece sokağın sesi de azalmıştır. Bunlar; baca temizleyici, buzcu, ciğerci, muhallebici, sütçü, yoğutçu, şekerçi, simitçi, kuyucu gibi mesleklerden oluşmaktadır. Şimdilerde mahallelerde sadece sebze ve meyve satan gezici esnaflar görmekteyiz.

Her yerde olduğu gibi Gaziantep’te de eskiden meslek gruplarının çeşitli olduğu söylenebilir. Bu sokak satıcıları veya gezici esnaf dediğimiz grup bölgenin ihtiyacına göre ortaya çıkmaktadır. Her avlulu evde bir kuyu bulunmakta ve su ihtiyacı kuyulardan sağlanmaktaydı. Durum böyle olunca kadınların kuyuya düşen bilezikleri, yüzükleri veya yine kuyuya düşen kap kacaklar için “kuyuculuk” mesleği vardır ve düşen bu eşyalar kuyudan çıkarılmaktadır. Enç’in hafızasında yer edinen Kuyucu Kör Hafız da bunlardan biridir. “Her adımda ince, uzun ayak parmaklarının uçları önce yukarı doğru kalkar, sonra bastığı taşı kucaklamak istiyormuşçasına kaldırım taşına tabanını yapıştırırdı. Sanırım yokuş boyunca dizili çarpuk kara

taşlarının her birinin biçimi, pürüzleri tabanının belleğine iyice yer etmişti. Çünkü yaklaştığı yol kavşaklarını güvenle kestirir, orada duraklayıp tok bir sesle ‘Kuyuya kova, sahan, taş düşürenler’ diye haykırırdı” (Enç, 2010: 104). Sokaklarında gezdiği mahalleyi çok iyi tanıyan bu meslek erbabı kör olmasına rağmen zamanında mesleğini başarıyla icra etmiş ve hafızalarda yer almıştır.

Sokaklar, mahalleye aidiyetin oluşturulduğu ve sosyal ilişkilerin kurulduğu en önemli mekândır. Bu yüzden dilimizde sokak ile bütünleşmiş kalıplar vardır. Sokak kedisi, sokak kavgası, çıkmaz sokak, sokak satıcısı, sokak dilencisi, sepet salma, cam muhabbeti gibi sokaklardaki hareketliliği ve yaşam tarzını ifade eden sözcük öbekleri vardır. Bunların her biri aslında sokakta geçirilen gündelik yaşamın bir parçasını ifade etmektedir. Nasıl ki bir mahalle kendine has özellikler barındırıyorsa sokaklar da kendine has özellikler barındırmaktadır. Örneğin, bazı sokaklarda göçmenler ikamet ederken bazı sokaklarda varlıklı aileler, bazı sokaklarda ise mahallenin ait olduğu şehrin yerlileri ikamet etmektedir. “Sırasıyla, evlerinin kapı eşiği, çoğu kez bir çıkmaz sokak olan evlerinin bulunduğu sokak, ve onun hemen ötesinde ait olduğu mahalle, özel yaşamları ile kamu alanlarındaki gündelik faaliyetleri arasında zorunlu olduğu kadar da kesintisiz bir geçiş sürecinin aşamaları idiler. Dolayısıyla yaşadığı mahalleyi anlatmak bir çok kişi için birinci tekil şahsı kullanarak kendini anlatmak anlamına da geliyordu” (Behar, 2014: 52). Mahalleye aidiyet bazen söz konusu yeri temsil eden bir yapı, bir şahsiyet veya bir olay olabilir. Zira mahalleli tarafından sokaklara verilen isimler bu durumun tezahürüdür. Behar’ın oluşumundan yok oluşuna kadar incelediği bir İstanbul mahallesi için verdiği örnek; mahallenin üst tarafında, Davut Paşa’ya çıkan yamaçta yer alan Çavuşzâde Sokağı (veya yokuşu) adını burada bulunan ve 1782 yangınının yok ettiği aynı adlı bir aileye ait meşhur bir konaktan almıştır.

Sokaklar evlerin devamı olarak görülmektedir. “Sokaklar mahallenin cüzleridir. Ev ile mahalle arasında kurulan köprüdür. Mahalleye adım atmak için sokağa çıkma gerekir. Bu nedenle sosyalleşmenin ilk şahididir sokak. Hepimizin hayatında bir sokağın yer etmesi bundandır. Cenazemizin hüznü, düğünümüzün sevinci ilk önce sokağa yansır, selam önce sokağa düşer” (Şahin, 2015: 23). Sokakta kurulan aidiyet mahalleyle bütünleşir ve bir kimlik halini alır. Sokaklar mahallelinin

ortak kimliğini şehre yayar ve mahallenin duygusunu eve taşır. Mahallenin bir fiziki unsuru olmasında öte ev ile mahalle arasında önemli bir işlev gören köprüdür, bağlantıdır.

Gaziantep’te müstakil evlerin bulunduğu mahallelerde özellikle yaz aylarında sokaklarda oturan kadınlar, çocuklar görülür. Serinlik bastığı zaman çaylar demlenir, kuruyemişler hazırlanır ve sokağa bazen kilim serilerek bazen de direkt basamaklara oturularak komşularla muhabbet edilir. Çünkü sokak da bildik tanıdık ve mahremiyetin korunduğu bir alan olarak görülür. Çocuklar serbest bir şekilde gülüp oynarken anneler de mahalleli hakkında son gelişmeleri birbirlerine aktarmakla birlikte kışlık hazırlıklar için de plan yaparlar. Sokaklarda salçalık biber ayıklayan kadınlar, dolmalık biber, patlıcan oyan komşular görmek mümkündür.

Camdan cama edilen muhabbetler, mahalle esnafıyla kurulan ilişkiler, evlerinin önünde oturup kışlık hazırlıklarını yapan kadınlar, sokağa yabancı olanın girmediği bir mahrem alan görevini yükler. Çıkmaz sokak sonları, kapı önleri gibi yerler özellikle kadınların ve çocukların komşularla kurduğu ilişkilerde sosyalleşme imkanı sağlamaktadır. “Bu küçük çıkmaz sokaklar kapısı buraya açılan evlerin bir tür giriş holü, taşlığı veya sofası olarak ev sahiplerinin mülkünün bir parçası olarak değil elbette, ama o evlerin özel alanının mahremiyetinin bir uzantısı olarak görülürdü” (Behar, 2014: 86).

Evlerin şekli ve yapısı kültürden kültüre iklimden iklime değiştiği gibi sokakların da şekli ve konumlanışı koşullara göre değişmektedir. “Evin olduğu kadar yol ve kent dokularının biçimlendirilmesinde de insanla doğa etkileşim halinde olan iki ayrı öge halinde belirmektedir” (Can, 2010: 141). Özellikle dar ve çıkmaz sokaklar ülkemizde ve doğuda çokça bulunmaktadır. Ancak bir devenin girebileceği ya da bir arabanın giremeyeceği genişlikte olan sokaklar vardır. Bu durum sıcak iklimin etkisinden kaynaklandığı gibi mahallenin belli bir alana sıkışmış olmasından veyahut İslami bir yaşam tarzı olan aile mahremiyetinden de kaynaklanmış olabilir.

“Çıkmaz sokak kültürünün de İslam etkisindeki aile mahremiyeti ve masumiyeti ile kuşkusuz doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Klasik dönemin önde gelen İstanbul, Bursa, Halep, Kudüs, Şam, Kahire gibi şehirlerde böyle bir ev tipi doğal olarak aynı felsefeyi sokak ve

mahalle kültürünü de yansıtmıştır. Herhangi bir Müslüman kentinin havadan çekilmiş bir fotoğrafı bir labirenti andırır. Önceden tasarlanmış bir plana uymak yerine, binalar, ulaşım yollarının ya etraflarında dolaşmasına ya da iyi kötü aralarından geçmeye uğraşmalarına sebep olmuştur. Sonuç, olağanüstü sayıda çıkmaz sokak ve düz bir hat izlediklerinde çok ender rastlanan sokak çizgileridir” (Tuman, 2010a: 47).

Evlerin oluşumları sokakların oluşumlarını da etkilemiştir. “Antep kenti ve çevresinde iklimin sıcak ve kuru olması, yılın büyük bölümünün yağışsız geçmesi nedeniyle yapı dışında özel düzenlemelere gidilmesi gerekmiştir. Bunun için sokaklar dar tutularak, günün her saatinde sokağın iki yanında yer alan yapıların ve avlu duvarlarının sokağa gölge vermesi sağlanmıştır” (Başgelen, 1999: 72). Yer yer sokakların üstünden geçen kabaltları hem gölge sağlamış, hemde rüzgar koridoru sağlayarak yaz sıcaklarında serin hava imkânı sunmuştur. Aynı etkenler evlerin tasarımında da söz konusudur. Bunların dışında arsa mülkiyeti, evlerin yerleştirilmesindeki bireyci tutum, iklim ve arazi gibi etkenler de çıkmaz sokak oluşumunda rol oynamıştır.



Şekil 2: Çıkmaz sokak/Bey Mahallesi



Şekil 3: Dar sokak/Bey Mahallesi

Ev ve sokaktan başka mahalleyi oluşturan bir başka unsur ise caddelerdir. Sokaklar evleri birbirine bağlarken cadde de birden fazla mahalleyi kapsamakta ve bu bağlamda mahalleleri birbirine bağlamaktadır. Mahallede yaşayanların çok fazla

manevi ilişki kurduğu bir unsur değildir cadde. Çünkü cadde büyüktür, herkes geçer, sadece bilinen değil bilinmeyen de vardır, bir yerden bir yere gitmek için kullanılan güzergâhtır, birkaç mahalle boyunca uzanır, daha geniş yollara ve nihayetinde şehre ulaştırır. Caddede olmak bir nevî şehirde olmak demektir. Şehirde olmak ise herkesle olmak, karmaşanın kargaşanın içinde olmak demektir. Cadde bilinmezliğe açılan bir kapıdır, daha fazla kamusaldır, caddede mahremiyet kalmamıştır çünkü kamuya dahil olunmuştur. Çocuklar caddeye gönderilmez, kadınlar, aileler caddede sokaktaki gibi rahat olmaz, rahat hareket edemez. “Şehir caddeleri birbirine benzer. Banka levhaları, giyim, gıda, araba, kargo firmaları vs.. Her kent, her cadde bunlar ile doludur. Düzensiz trafik koşulları, yaygaracı satıcılar ve parklarda patlayan su fiskiyeleri, salkım söğütler ve büyümeye direnen çam ağaçları. Caddeler tek düze, caddelerdeki sökülmüş kaldırımlar, caddelerdeki eskimiş ayakkabı gölgeleri.. Şehir bıkkın insanlar dünyası, caddeler en büyük kaçışların, yanmış düşlerin nezarethanesi..” (Arıbaş, 2010: 133).



Şekil 4: Yeşilsu Meydanı/Gaziantep

Şehirler ve mahalleler büyüdükçe caddeler de çoğalmıştır. Alışveriş mekânları, dükkanlar, esnaflar caddede yer alır. Bu sebepten yoğun insan ve araba akışının olduğu mekânlardır. Bazı caddelerin isimleri kapsadığı mahalelere semt ismi olarak verilmiştir. Bazı caddeler de vardır ki İstasyon, Cumhuriyet gibi isimler

almıştır. Mesela Gaziantep’te İstasyon caddesi tren garından başlar şehrin merkezine kadar devam eder. İstasyon caddesi üzerinde fuar alanları, okullar, stadyum gibi daha çok şehir hayatını yansıtan mekânlar bulunmaktadır. Caddede olmak şehirde olmak demektir, mahalleliyle değil şehirdekilerle kurulan ilişki demektir. Caddede hayat hızlı akar, dinginlik ve durağanlık yoktur, sürekli bir hareket vardır. Bir de meydanlar vardır mahalle sınırlarına dahil olan. Meydanlar ise cadde ile aynı işlevi üstlenmektedir. Buluşulan, konuşulan, dinlenen bir yerdir. Bazı meydanlarda şehirlerin heykel gibi sembolleri yer alır. Sonuçta caddeler ve meydanlar evden sokaktan mahalleden çıkıp şehre açılma, dahil olma mekânlarıdır.

### **1. 2. 2. Mahallenin İnsanları ve Sosyal İlişkiler**

Mahalleyi oluşturan fiziki öğelerin yanı sıra insanlar ve onların mahallede birbirleriyle kurdukları ilişkiler de incelenmeye ve okunmaya değerdir. İmam, muhtar, bekçi gibi toplumsal tipler her ne kadar geçmişteki mahalle yaşantısı için önemli olsalar da mahallenin esas ruhunu oluştururlar. Mahalleyi mahalle yapan, her mahallede mutlaka bulunan ve söz konusu mahalle için önemli bir role sahip toplumsal tipler diğer bileşenlerle birlikte düşünüldüğünde ahenk ve uyum içinde mahalle kültürünü yansıtır. İmam, mahallenin ilk sırada gelebilecek karakteridir. Bunun en önemli sebebi geçmişten beri din adamlığı ve yöneticilik bağlamında kazandığı konumdur. Bu yüzden yönetim ve toplumsal hususların anlaşılması açısından önemli bir yere sahiptir. Tanzimat ve Cumhuriyet ile muhtarlık teşkilatının ortaya çıkmasıyla birlikte kimi yetkilerini kaybetse de hala toplumsal konumu açısından önemini korumaktadır, toplumun gözünde kutsallıktan gelen bir yeri ve önemi vardır. “İmam, mahallenin lideridir. Halkı etkileyen, yönlendiren, bir öncü olma vasfına sahip bu liderlik karşılıklı rızaya dayanmaktadır. Rıza kurumu, mahalleli ile imam arasındaki iletişimi düzenleyen önemli bir husustur. Padişah beratı ile atanma imamın mevkisini ve statüsünü belirlemesine rağmen, bu mahallelinin imamı kabullenmesi yahut onu bir lider, önder olarak görmesi için yeterli olmamaktadır” (Alver, 2013: 131).

Osmanlı döneminde durum böyleyken değişen toplumsal koşullarla birlikte imam, mahallenin yönetim ve denetimiyle ilgilenmediği ve bir mahallede birden çok



imam olduğu için mahallelinin kabullenmesi mevzusu önemini yitirmiştir. Bunun yanı sıra “imam, hemen ulaşılan biridir; halk ile arasında katı bürokratik kademeler bulunmamaktadır. Mahallenin kendinden gördüğü biridir. Bu husus ise değişik imam algılarının doğmasının ana kaynağıdır. İmamlık algısı, farklı zamanlarda farklı kaynaklarda değişik biçimlerde tezahür etmektedir” (Alver, 2013: 132). Günümüzde ise imamların işlevi vakit ve Cuma namazlarını kıldırmaktan öteye gidememektedir. Muhtarların ve daha sonra mahallelinin ihtiyaçlarını karşılayan farklı kurumların ortaya çıkması imamın mahalleliyle olan ilişkisini de etkilemiştir ve mahalleli ve mahalle açısından artık önemli bir rol oynamamaktadır.

Muhtar, tanzimatla birlikte toplumsal hayata yerleşmiş bir figürdür, bürokrasinin mahalledeki yansımasıdır. İmamın yönetimle ilgili yaptığı birçok işi devralmıştır, mahalle yönetiminde belli bir konuma gelmiştir. Bir yardımcı ve bir denetçi olarak da işlevi vardı muhtarın. Örneğin; okuma yazma bilmeyenlere kâtiplik, resmi bir daireye yazılı bir dilekçeyle başvurması gerekenlere de arzuhalci görevi yapıyordu. Mahalledeki gayrimenkul satış akitlerinde şahit sıfatıyla sık sık muhtarın adına rastlanıyordu. Mahalle imamının görevlerini devralan muhtarın zaman zaman bu geleneksel görevlerin sınırlarını çok aşarak mahallede eşî görülmedik bir egemenlik alanı oluşturduğunu da tanık olunmaktadır. Behar’ın Kasap İlyas mahallesi muhtarı Osman Efendi’nin defterine kaydettiği nikâhlar bu durumun bir göstergesidir. Fakat yetki tamamen din adamına aittir (Behar, 2014: 251).

Önceleri muhtarlar, imamın mevcut statüsünden dolayı onun onayıyla iş başına gelirken, zamanla seçim usulüne geçilmiştir. Çünkü zaten imam mahalleli tarafından onaylanmış birisidir. İmamın onayladığı muhtar ise aynı işlevi görmektedir. “Mahallenin kayıt işlerini yürüten muhtar, mahalleye taşınanların, mahalleden ayrılanların, mahalledeki doğum, ölüm, kayıp, göç olaylarının kayıtlarını tutmak, deftere işlemekle yükümlüdür. Ayrıca mahalleli ile belediye arasındaki işleri yürütmek, mahalle adına yetkili mercilere başvurmak, mahalle işlerini takip etmek de onun görevidir” (Alver, 2013: 133). Osmanlı döneminde muhtar; fakir ilmuhaberi, hastaneye sevk, sipariş-i maaş, kafa kağıdı, mühür tasdiki gibi bir çok iş ve işlemleri



yürütmekte görevliydi. Ayrıca “mahalle muhtarının kendisine başvuran kişinin sadece kimliğine veya medeni duurmuna değil, onun kişiliğine, “iyi haline”, ahlakına ve saygınlığına kefil olduğu durumlar da az değildi” (Behar, 2014: 249). Bu bağlamda muhtarın mahallede oturanları yakından tanıdığı ve kefil olma durumuna kadar geldiği görülmektedir.

Zamanla belediyelerin etkinliğinin artmasıyla birlikte muhtar da tıpkı imam gibi görevinin birçoğunu ilgili kurumlara devretmiş ve mahalleli artık başka bir ilişki ağının içine girmiştir. Nüfusun artması, mahallelerin büyümesi, sokakların çoğalması ve her kesimden insanın bir araya toplanarak bir mahalle oluşturması muhtarın mahalleliyi takip etmesi açısından zorluklar oluşturmaya başlamıştır. Yerel yönetimlerin insanların hayatına bire bir dokunmak istemesi muhtarı sadece aracı kılmıştır. İnsanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmanın azalmaya başlamasıyla mahalleli, halini muhtara arz etmekte muhtar da belediyelerin sağladığı yardımları mahalle halkına ulaştırmaktadır. Veya muhtar aracı olmadan kişiler kendileri bizzat yardım için ilgili kurumlara başvurmaktadır. Ayrıca muhtarın verdiği ikamet il muhaberi gibi evraklar da artık nüfus müdürlükleri tarafından verilmekte hatta e-devlet denen bir site üzerinden internet aracılığıyla resmi işlemlerle ilgili durumlar halledilmektedir. Muhtar nostaljik bir figür olarak kalmakta, ne mahalleliyle yakın ilişki kurmakta ne de resmi işlemlerde bir işlev üstlenmektedir.

Mahalle açısından bir başka önemli tip ise bakkallardır. Mahallede yaşayanlarla her gün yakın ilişki içinde olan bu tip, mahallenin sosyal kodlarını anlamada ve anlamlandırmada önemli bir role sahiptir. “Mahallenin bilgi deposudur. Mahalle ondan sorulur, ondan öğrenilir. Zengin yoksul, borçlu borçsuz, hırslı hırsız bakkalın gözünde ayan olur. Havadisler onda toplanır, ondan dağılır. Dükkanında envai çeşit malı barındıran bakkal, bu çeşitliliğe paralel bilgiye de sahiptir. Çoluk çocuk, gen yaşlı, kadın erkek hemen tüm mahalleli bakkalın o küçücük dükkanından içeri mutlaka girer. Dükkana giren ise tanınır, bilinir” (Alver, 2010: 126). Veresiye defteri ise orada yaşayanlar ve bakkal arasında bir güven teminatıdır. Fakat daha evvel zamanlarda veresiye vermekten hiçbir şekilde çekinmeyen, kaçınmayan bakkallar zamanla duvarlarına “veresiye yoktur” yazısını asmaya başlamışlardır.

Koşullar da değişir, insanlar da, mekanlar da. Fakat bakkal ile mahalleli arasındaki bu türden bir muhabbet ilişkisinin kesilmesi olumsuz yönde seyretmiş bir değişimdir. Çünkü güvensizlik başlamıştır. Artık marketlerin mahalleleri de istila etmesiyle birlikte bakkallar da yavaş yavaş yok olup gitmektedir.

Bunların dışında bekçi, kabadayı, deli gibi silinip giden tipler de vardı mahallelerde. Artık güvenliği sağlamak polis ekiplerinin, bekçinin değil. Mahallenin delisi artık bilinmemektedir, tanınmamaktadır, görünmezdir, nerededir bilinmez. Mahalleyi çok iyi bilen, sokakları, evleri, evlerde kimlerin yaşadığını, husumetleri, anlaşmazlıkları, ailelerin sosyo ekonomik durumunu bilen, mahallelerde öne çıkan tipler de bulunmaktadır. Bunlara “mobese teyzeler” de denebilir. Genellikle mahallenin yaşça büyüklerindedir, kim ne zaman ne yapmış, nereye gitmiş, evlerine kimler gelmiş, kim evlenmiş, kim nişanlanmış, kim ev, araba almış, kim dargınmış, kim barışmış hepsinin bilgisi bu teyzelerde mevcuttur. O, muhabbet ortamında bu bilgileri aktarır daha sonra da söz konusu “mahalleliyle” ilgili bilgiler bütün mahalleye yayılır. Mahalle okuması açısından önemli tiplerdir. Çünkü mahallenin kontrol mekanizması ve bilgi kaynağıdır bu kişiler.

Bir de sokak dilencileri vardı(r), herkesçe bilinen, tanınan, ihtiyacı karşılanan, el açmayan ama kucaklanan mahallenin bir ferdi. Özellikle özel günlerde, sadaka vermenin çok makbul olduğu zamanlarda aranan bir insandır. “Dilenciler arasında sokak sokak dolaşanlar da vardı, bir sokak köşesini mesken tutanlar da.. Her ikisi de rahmet ve bereket sayılırdı. Çünkü sadaka almak bir mecburiyet değil ancak vermek zaruretti. Yani kişinin temel ihtiyaçlarından biri sayılırdı. Dolayısıyla sokağın dilencisi de aileden biriydi. Sadece dilendiğine değil, ihtiyaçlarına da dikkat edilirdi. Dilenci de denmezdi. Şöyle konuşmaları duyardınız:

-Filan amcanın elbiseleri de iyice eskidi, yenilenmeli.

-Kirlenmiş, alıp bir yıkayayım.

-Kış geldi hanım, bu adam nasıl yaşayacak?” (Göksu, 2015: 32).

Bunların yanı sıra her mahallenin farklı üslubu olduğu gibi her mahalleye genellenemeyecek, herkesin bir dönem hafızasında yer eden, kuşaktan kuşağa onun yaşam tarzı ve yaşadıkları aktarılan farklı toplumsal tipler de bulunmaktadır. Farklı dönemlerde yaşamış Gaziantep’li yazarlar Enç, Tamer ve Aydın’ın da hafızalarında Antep’in mahallelerinde, sokaklarında ve çarşılarında yer alan sıradışı veya herkesçe bilinen insanlar yer almaktadır. 1909 doğumlu Enç’in Uzun Çarşı dediği fakat şu anda Bakırcılar Çarşısı civarı olduğu tahmin edilen yerde olan bu mekânın insanları aynı zamanda mahallenin de insanlarıdır. Ciddi ve sert bir kişiliği olan her derde deva ilaçlar yapan fakat hayırsız oğlunun sonunu kendi elleriyle hazırlayan Aktar Musa Efendi’den tutun da çarşı esnafının saygı duyduğu ve esrarengiz olarak gördüğü, aslında beslenmeyi çok da önemsememesine rağmen esnaftan canının istediğini ücret ödemedi alıp yediği, ondan hiç birşeyin esirgenmediği İmam Baba’ya, Kadıkasteli etrafından fes satan, aynı zamanda insanları eğlendirmek için türlü eziyetlere katlanan Bilâder Ağa’ya, esasen berber olan fakat onun dışında diş çekimi, çeşitli hastalıklara kendince tedavi bulan ve uygulayan Berber Hüseyin’e, geçimini kervancılara hizmet ederek kazanan çarşının delisi Deli Bekir’e kadar aslında sıradan ve önemsiz gibi görünen fakat hepsinin kendine has bir üslubu olan insanlardan bahsetmektedir. (Enç, 2010). Ayrıca Enç, o dönemin mahalleleri için önemli tespitlerde de bulunmuştur: “O yıllarda kentin düzeni ve yaşamı her yönüyle eşitliğe dayanırdı bir açıdan. Varlıklı-yoksul mahallesi diye bir ayrım yoktu. Her mahallede birkaç yavru kapılı eşraf konağı bulunurdu. Bunların çevresinde de her boydan ve soydan esnaf, işçi, işsiz barınakları öbeklenirdi.. Mahallenin deve dışı gibi önde gelenleri hatır kırmamaya, yoksulları horlamamaya uğraşır, yeryüzünde abasından başka varlığı olmayanlar da ululara saygıdan geri kalmazdı” (Enç, 2010: 59).

Daha yakın dönemde Gaziantep’te yaşamış olan ve 1937 doğumlu olan Tamer’in hafızalarında da dönemin kendi açısından öne çıkan insanları yer almaktadır. Cumhuriyet’ten sonra sinema kültürünün ortaya çıkmasıyla birlikte anılarda akşamları sinemalara gitmekten ve önceden beri Antep açısından sahre (piknik) için önemli bir mekan olan Kavaklık’dan bahsedilmektedir. “Sinemaya giderdik akşamları. Nakıp Ali’ye, Baydar’a, Yıldız’a. Pazar günleri, birkaç ailenin

birleşmesiyle Kavaklık'ta, gürül gürül akan Alleben'in kıyısında, sahrede geçirilirdi. Ya da Sarıgüllük'te bir bağ evinde. Kent, Başkarakol'da biterdi. 1940'ların sonu 50'lerin başıydı" (Tamer, 2005: 16). Enç'in döneminde şehir Şhreküstü'de biterken Tamer'in yaşadığı dönemde Şu anda merkezde yer alan Başkarakol'da bitmektedir. Şehir büyürken yaşam koşulları da değişmekte ve insan ilişkileri ve beraber geçirilen zaman da ona göre Şekil almaktadır. Ayrıca mahallelinin beraberce zaman geçirdiği ve piknik yaptığı önemli bir mekan olan Kavaklık'tan Şöyle bahseder: "Suburcu, Karagöz, Şhreküstü, Gaziler Caddesi, Arasa, Kalealtı, Bakırcılar Çarşısı, Çukurbostan kentin atardamarlarıysa, Kavaklık da toplardamarıydı" (Tamer, 2005: 28).

1949 doğumlu olan Aydın'ın da anılarında Antep'in semtlerinde, mahallelerinde yer alan birkaç toplumsal tipe bakmak yerinde olacaktır. Komşularının isimlerini Hıyamlı Döne, Nurganalı Zekiye, Oğuzelili Asiye gibi köy ve kasabalarının adıyla andıklarını belirten Aydın'ın hafızasında Arıllı Fatma Teyze'nin yeri ayrıdır.

"Bizden iki sokak ötede oturan, semtin gülü gülŐeni, dilbaz, fetbaz, yüzü değilse de sözü sohbeti bal Őerbet o kadın, hep açık kapılarımızdan, peŐinden kendi iŐıđını taşıyarak girerdi. Hiçbir ikramı kabul etmez, en fazla bir bardak su içtikten sonra över, yerer, yargılar, çekiŐtirir, usta bir mim sanatçısı gibi taklitler yapar, dalgasını geçer; kısaca herkesi hayretten hayrete düşürüp herkesi gülmekten kırıp geçirdikten sonra oyunundan hoşnut bir büyük sahne sanatçısı edasıyla, azıcık gülümseyerek yekinir 'Aha ben kalktım' diye esenleşmeye bile gerek görmeden tıpkı geldiği gibi görkemli bir biçimde maŐlaha benzeyen yeldirmesini savura savura giderdi" (Aydın, 2008: 22).

Zaman zaman değişen ve mahalleli için önem arz eden bu insanların yanı sıra mekânların değişimine de ışık tutan Aydın, Şu anda Bey Mahallesi sınırları dahilinde yer alan Kendirli Kilisesi'nin zaman içindeki değişimini Şu Şekilde aktarmıŐtır: "Yüzyılın başında Katolik Kilisesi, daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası Binası, daha sonra Halkevi.. olan yapı bir ara Milli Eğitim Müdürlüğü olarak da işlevini sürdürdü. Şimdi ise Öğretmen Evi'nin bir parçası. Oysa bizim zamanımızda anlı Őanlı Öğretmen Okulu'ydu yalnızca" (Aydın, 2008: 95).

Mahallenin insanlarından bahsetmişken mahallede kurulan sosyal ilişkilerden de söz etmek gerekir. Mekânsal olarak yakınlıktan doğan yoğun sosyal ilişkiler bir mahalleyi mahalle yapan başka bir önemli unsurdur. Bu kadar çok insan yumağının sınırlı bir mekânda bir arada yakın ilişkide bulunması sonucunda ortaya birçok sosyal/toplumsal ilişkiler ağı çıkar. Mahalle hem mekansal hem de toplumsal olarak yakınlığın kurulduğu, gündelik hayatta insanlarla daha çok temas halinde bulunduğu ve koşturmadan, hızdan uzak yaşamının gerçekleştiği bir yerdir. Bunlardan dolayı sosyal hayattaki işlevleri de sosyalleşme, yardımlaşma, paylaşma, dayanışma, komşuluk gibi mevzularda olmaktadır.

Bir insan, evde ailesiyle iletişim kurduktan sonra mahalledeki insanlarla etkileşime geçer. “Mahalle bağlamında toplumsallaşmayı ele aldığımızda ise toplumsallaşma bireyin içine doğduğu mahallenin toplumsal yapıda öğrendikleri ve mahallenin toplumsal yapısına kattıklarıdır. Başka bir deyiş ile bireyin mahallenin akıp giden hayatına adaptasyon sürecini ifade etmektedir” (Baday, 2011: 40). Bu bağlamda mahalle, kişinin sosyalleşmesi açısından önemli bir mekândır, hatta ilk alandır. Yakın ilişkilerin kurulduğu mahallede böylesine yoğun iletişim ağları ancak mahalle ya da sokakta kurulur. “Evde yahut akrabalık ilişkilerinde böyle bir imkânı bulamaz; çünkü ev ve akrabalık ilişkileri sınırlı ve tanıdık/bildik bir dünyadır. Oysa mahalle evreni engin mi engindir; her bakımdan çeşitliliği barındırır. Bu çeşitlilik içinde hayata dahil olan kişi, ilişkilerini farklı düzlemlere taşıyabilir, sosyalleşme aşamalarını hızlı bir şekilde katedebilir” (Alver, 2013: 147)

Çocuk açısından bakıldığında mahallenin önemi ayrıca vurgulanmalıdır. Zira mahalle içinde kurduğu ilişkilerde çocuk, kendi yerini ve konumunu belirlemeye, öğrenmeye çalışır. Çocukların yetişmesinde sadece içinde yaşadığı ailenin etkisi değil aynı zamanda mahallede sözü geçen, dinlenen kişilerin de etkisi vardır. Bu kişiler çocuklara adab-ı muaşeret kuralları hakkında bilgiler verir ve onların hayatı anlamlandırmasında önemli bir rol oynar. “Samimi komşuluk ilişkilerinin bir sonucu olarak, çocukların birbiriyle olan yakın bağlardan doğan oyunlar, komşu büyüğünün aileden biri gibi görülmesi ve buna istinaden başta çocukların terbiyesi olmak üzere hemen her konuda gerektiği yerde ikazda bulunma hakkına sahip olması, bu tip müdahalelerin hoş karşılanması hatta destek görmesi çocukların toplumsallaşmasında

önemli bir rol üstlenmiştir” (Koyuncu, 2013: 13). Toplumsallaşmaya aracılık eden her kurum gibi komşuluk kurumu da içinde belli kuralları barındırır. Bu da aslında sosyal kontrol ya da oto kontrol mekanizmalarına kapı açar. Farklı toplumsal grupların farklı komşuluk ilişkileri ve bu ilişkileri oluşturan farklı normları vardır. Özellikle çocuklar da bu normlar yani ortak ahlaki ve kültürel değerler aracılığıyla toplumsallaştırılırlar. Bu normlar yasal dayanakları olmamakla birlikte o grup içinde kabul edilen kurallardan oluşur. Bu yüzden mahalle, aslında kocaman bir aile görevi üstlenmektedir. Çünkü herkes kendisini birbirinden sorumlu olarak hisseder, mahallenin verdiği hissiyat budur. Bu bağlamda Alver’in Pakdil’den alıntılıdığı metafor şöyledir;

*“Mahalle; lokomotif bir sandalye, vagonları çocuklar; geyik tüylerinden raylar üzerinde giden; birden duran; gene birden makas değiştiren; yalnızca mavi, yıldız, ekmek, ay, entari, kısa pantolon; ya portakal ya dondurma elde; dağları bir anda tırmanan; istedik mi gökten yapmur olup yağan; biraz dua, biraz mevlüt çöreği; az az da çamur; toz, toprak ya da halı tüyünün çok küçük parçacıkları; yeryüzünü bulgulamaya çıkmışları taşıyan; gerçekte yoğun ışık olan bir tren miydi? Annelerle babalar; pencereden bir görülen bir yiten; ne ki tren hızlanınca da elden; menekşe, gül, ıtır daha ne çiçek varsa da hepsi; bizi denetleyen gözcüler miydi?” Aktaran: (Alver, 2013: 148).*

Mahalle hayatı açısından komşu ve komşuluk ilişkileri de oldukça önemli bir yere sahiptir. Komşunun kim olduğuna ve komşuluğun ne olduğuna dair birçok tanım yapılabilir. Fakat en genel anlamıyla komşu, mekânsal ve toplumsal olarak yakın olan kişidir ve komşuluk da bu yakınlıktan doğan ilişkilerdir. Etimolojik olarak komşu sözcüğüne bakılacak olursa; “Kon-mak” kökünden türeyen komşu, ev, işyeri, arazi, köy, şehir ve ülke bakımından yakın olanların birbirlerine göre aldıkları konum olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda komşu, mesafe olarak en yakın, hatta bitişik konutlarda oturan kimselerin birbirine göre konumlarına denir” (Yıldız & Gündüz, 2013: 5). Ayrıca “"konmak" eylemi, belki de daima gözünü Batıya diken, yeni yerler keşfetme sevdasında olan Oğuzlar için daha öncelikli iken, Ata yurdunun bekçisi Doğu Türkleri için "birliktelik", "olanı paylaşmak", "kader birliği etmek" anlamında "koşmak" sözcüğü komşuluk ilişkisini daha iyi anlatmaktadır” (Bayraktar, 2002: 137).

Sosyal ve gündelik hayattaki işlevlerin birçoğunu mahallede komşu üstlenir. Ve mahalle hayatı komşuluğun mana ve biçimini etkiler. Bu iki olgu birbirini sürekli etkileyen ilişkiler ağı oluşturur, ayrıca zamanın koşulları ve çevre fonksiyonlarından da etkilenir. Komşudan söz etmeden mahalleden bahsetmek yerinde olmayacaktır aslında. Mahalle bir yakınlık mekânıdır, yakın ilişkilerin kurulduğu yerdir. “Evlerin birbirine dayanması, evlerin havasının birbirini etkilemesi gibi bir yakınlığın karşılığıdır komşu. Söz konusu yakınlık toplumsal ve insani ilişkiyi de belirler; mekânsal yakınlık toplumsal yakınlığı doğurur” (Alver, 2013: 151).

Bu bağlamda yakınlık ve bağın kurulması sonucu ve ayrıca Osmanlı’daki kefalet sisteminde de görüldüğü gibi mahallede komşuluk kontrol mekanizması işlevi görmektedir. Mahalle, hem asayiş bakımından hem de sosyal hayat açısından kolektif bir anlayışa dayanır, bu bağlamda mahalleli zincirleme olarak birbirine kefildir. Bu durum her ne kadar mahalle baskısı gibi olumsuz bir kavramla anılsa da ilişkilerin süreğen devam etmesi ve mahallenin huzuru için önemlidir. “Mahallenin delisi, yaşlısı, hastası, fakiri, fukarası, yaramaz çocuğu burada rehabilite edilir. Öyle ki modern devletin sosyal politikası geleneksel mahallede mahalleli tarafından üretilir. Bir nevi ‘self-determination’ hakimdir, yani mahalle kendi kaderini tayin eder, kendi kendini yönetir” (Şahin, 2015: 23). Bu türden bir kontrol mekanizması mahalle baskısına dönüşebilmekte midir? Bu durumu farklı açıklayan kesimler vardır. Birisi, mahalle baskısı diye bir olgunun varlığını kabul eden ve gittikçe muhafazakarlaşma yönünde bir ilerleme olduğunu düşünenlerden oluşmaktadır. Diğeri, mahalle baskısı diye bir şeyin olmadığını, bu bağlamda dindarların laiklere karşı bir baskı uygulamasından söz edilemeyeceğini ve dindarların tebliğ görevini vurgulamaktadır. Başka bir görüş ise, mahalle diye bir yapının artık kalmadığı sonuç olarak da mahalle baskısı diye bir kavramın tartışılmasının anlamsız olduğu yönündedir (Çetin, 2010: 85-86).

Kontrol mekanizmasıyla ilişkili olarak komşuluk ilişkilerinin süreğen bir hal almasını etkileyen bir başka önemli olgu; ritüellerin yerine getirilmesidir. Mahallenin ve komşuluğun birbirini etkileme şekli bu tür durumlarda da kendini gösterir. “Komşu ziyaretleri, davetler, düğünler, cenazeler, ikramlar, sohbetler, selam verme,

hal hatır sorma, sorunlara çözüm arama, yardımlaşma, dayanışma, destek olma gibi ritüeller komşuluğun olmazsa olmazıdır” (Alver, 2013: 155).

Mekânsal olarak mahallenin, insan ilişkileri bakımından komşuluğun temelinde yer alan paylaşma, yardımlaşma ve dayanışma konusu önemli bir başka sosyal hayattaki işlevlerdendir. Mahalleli dayanışma halini hayatın tüm evrelerinde gerçekleştirir. Birinin çocuğu olduğunda, sıkıntılarda, darlık zamanlarında, düğün gibi neşeli ve sevinçli olduğu zamanlarda da bir aradadır mahalleli. Bu bir aradalık yakınlığı, yakınlık da komşuluğu doğurur. Aslında yardımlaşma ve dayanışma olgusunun büyük bir kısmı komşuluk ilişkilerini kapsamaktadır. Komşu, bir insanın bir başkasına muhtaçlığının en yakın tanığıdır. Aynı zamanda komşunun bir güven hissi uyandıran tarafı da vardır. “Evlerin birbirine yakın kurulmasının hikmeti burada saklıdır. ‘Komşu komşunun külüne muhtaç’ olduğu için, ona güvenmek, dayanmak, onunla paylaşmak durumundadır (Alver, 2013: 24). Fakat komşu olmak bir mecburiyeti ya da bir yük olma durumunu ifade etmez. Yakın olabilmek, paylaşabilmek ve paylaşmak arzusuyla yaşayabilmektir (Sayar, 2011: 17). Böylece insanlar komşularıyla iletişime geçerek, paylaşarak ve yardımlaşarak yüklerini hafifletmiş ve duygusal doyuma ulaşmış olurlar. “... Kadınlar, yemek, temizlik çocuk bakımı vb. maddi yardımlaşmaların yanında özellikle erkeklerin işte olduğu gündüz saatlerinde bir araya gelerek sohbet etmek, duygu ve düşüncelerini paylaşmak suretiyle de manevi bir dayanışma içinde olmuşlardır (Koyuncu, 2013: 11). Böylelikle komşuluk, insan hayatında akrabalık kadar önemli bir rol oynar. “Özellikle daha paylaşımcı, insanın varoluşunun sadece kendi ‘bireyliği ve bağımsızlığı’ ile değil de ‘ötekinin varlığı’ ve ‘öteki ile olan ilişkisi’ ile perçinlendiği kültürlerde komşuluk hayatın neredeyse merkezinde yer almaktadır” (Sayar, 2011: 18).

Komşuluk ilişkileri aynı zamanda mesafe ve çatışmayı da bünyesinde barındırır. Komşulukta akrabalıkta olduğu gibi hiyerarşik bir durum söz konusu değildir. Bu yüzden ilişkilerin türü ve mesafesi değişkenlik göstermektedir. Akraba kadar yakın olan ama akraba olmayan komşularla belli bir mesafeyi korumak ve belli çizgilerle sosyal ilişkileri kurmak gerekir. Bu mesafe yahut çizgiler korunmadığında komşuluk boyut değiştirir, başka bir boyuta girer veya tahrip olur (Alver, 2013: 25).



Bu bağlamda komşuluğun bir çatışma alanı olarak da var olabileceğini belirtmek gerekir. “Komşular arasında baş gösteren çatışmalar, anlaşmazlıklar, tartışmalar, sınır ve hak ihlalleri, ister istemez komşuluğun yan pratikleri olarak ortaya çıkar (Alver, 2013: 25). Bu bağlamda komşuluk ilişkileri ince bir çizginin üzerinde yer alır. Samimiyet, sıcaklık ve yardımlaşmanın yanında en küçük şeylerden bile doğacak anlaşmazlıklar, çatışmalar da vardır. Bu anlaşmazlıkların temelinde ise ahlaki ve kültürel olarak uyumsuzlukların dışında bir de “dedikodu” mekanizması yer almaktadır. Fakat bunun tam tersine Nirun, yüz yüze sosyal ilişkilerde yaratılan bu sıkı bağlılığın informal ilişkilere dönüştüğünü ve bu informal çevreyi bir arkadaşlık grubunun oluşturduğunu ifade eder. Ona göre eğer bir dedikodu varsa arkadaşlık ve komşuluk ilişkisi de var demektir ve bu da kişiler arasında samimiyet ve arkadaşlığın ifadesidir (Nirun, 1991: 172).

Ayrıca insan hayatında belli geçiş dönemlerinde yani önemli ve özel günlerde de komşular arası yardımlaşma ve dayanışma olmaktadır. “Ölüme ilgili gelenekleri ele alırsak, komşuların daha çok ölen komşunun cenaze namazını kılmak, cenazeye mezara kadar refakat etmek, ölü sahibi komşuya baş sağlığı dileğinde bulunmak, ölü evini sık sık ziyaret edip yoklamak, ailenin acısını, üzüntüsünü teskin etmeye yardımcı olmak suretiyle dayanışma içinde olmak” (Özdemir, 1991: 698). Bunun dışında düğün, nişan, hastalık, asker yolcu etmek ya da başka olağanüstü olaylarda da dayanışmanın ilk halkasını akrabadan da yakın olan komşu oluşturur. “Karşılıklı hediyeleşmek anlamına gelen ‘yoklatma’ âdeti, Anadolu’da komşular için de geçerlidir (Alkan, 1991: 697). Bunun gibi gelenekler komşuluğun toplumda ne kadar önemli yer ettiğinin göstergesidir. Bu yardımlaşma ve dayanışma geleneğine bir örnek verilecek olursa; “Erzincan’da ölümden bir hafta sonra ölü evini hamama çağırırlar. Asıl amacı, yaşlı ailenin yastan çıkarken arınmalarını sağlamak olan bu âdetin Zara’daki uygulaması şöyledir: Ölümden on beş gün ya da bir ay sonra komşular yaşlı ailenin kadınlarını evlerine götürüp yıkarlar” (Özdemir, 1991: 698). Bu örnekler de gösteriyor ki Türkiye’nin farklı yörelerinde farklı geleneklerle komşular birbiriyle dayanışmaktadır.

Yardımlaşma ve dayanışmanın süreklilik özelliğini bu durumların kurumsallaşmalarında aramak gerekir. “Dayanışma ve yardımlaşma mahallenin

doğal ve yalın bir eylemi olduğu kadar, bir mahalle kurumudur aynı zamanda. Mahalle, dayanışmayı var ettiği gibi onun sürekli, etkili, çözümleyici ve onarıcı olması için kurumlar ihdas etmiştir. Yardım sandıkları, vakıflar, avarız sandığı, zekât ve sadaka müessesesi gibi önemli kurumlar, yardımlaşmanın mahallede ve şehirde temel bir eylem haline gelmesine neden olmuştur” (Alver, 2013: 158). Bu vakıflar sayesinde mahalleli kendi kendini kontrol edebilmiş, mahallenin kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilmiştir.

Eski mahallelerde kalmış, yardımlaşma ve dayanışmanın ince bir örneği olan sadaka taşlarından bahsetmek anlamlı olacaktır. Şimdilerde döküntü halde olsalar da bir zamanlar birçok kişinin yardımına koşmuştur. Osmanlı döneminde dayanışmanın ve medeniyetin göstergesi olan yirmi altı binden fazla vakıf kurulmuştur.

“İşte bu vakıflardan birkaç örnek; yoksul kızlara çeyiz almak için kurulmuş vakıf, İstanbul sokaklarında insanlar rahatsız olmasın diye yerlerdeki tükürüklerin üzerini kül ve benzer şeylerle örtmek için kurulan vakıf, bebeğinin süt ihtiyacını karşılayamayan annelere sütannesini bulunması için kurulan vakıf, insanların yatsı veya sabah namazlarına aydınlık içinde gidip gelmelerini sağlayan yol güzergâhını mum veya benzeri şeylerle aydınlatmak için inşa edilen vakıf, sırtlarında yük taşıyanların yorulduklarında dinlenmelerine imkân sağlayan mola taşı taşlarının tedariki için kurulan vakıf, ihtiyaç sahiplerinin gerektiğinde faydalandıkları, sadakayı alanın da verenin de başkaları tarafından bilinmediği, şehrin muhtelif yerlerine dikilen evrensel iyilik abidesi sadaka taşlarının tedariki için kurulan vakıf...” (Sevim, 2015: 51-52).

### **1.2.3. Mahalle ve Gündelik Hayat**

Gündelik hayat, en genel manada bir insanın veya bir topluluğun gün içinde gerçekleştirdiği, rutin bir hal almış faaliyetlerdir. İnsanların içinde yaşadıkları koşullar değiştikçe yaşam pratikleri de aynı doğrultuda değişir. Eski alışkanlıklar ve yeni koşullar arasında bir bağlantı kurulur ve yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkar. “İnsanın bilinçsiz faaliyetlerinin, biyolojik ve toplumsal savunma ve süreçlerinin, sonuçları ölçüsünde algılandığı temel faaliyetler kümesi olan gündelik hayat, en basit haliyle insanın gün içindeki yapıp ettiklerinin toplamıdır. Gündelik hayat, geniş alandaki “küçük şeylerin” toplamı olan, ancak bu toplamın sonunda “büyük şey” olarak da ifade edilemeyecek bir kavramdır” (Bektaş, 2015: 271). Ayrıca gündelik

hayat döngülerden ve tekrarlardan oluşmaktadır. Çevre, beslenme, giyim, ev, eşya, barınma, komşuluk gibi geniş bir yelpazede ve çok boyutlu bir alandır.

Bir toplum veya toplu halde yaşanan bir mekânın gündelik hayatı söz konusu grup hakkında önemli bilgiler içerir. “Berger ve Luckmann gündelik hayat dünyasının zamansallık ve mekânsallık üzerinden yapılandığını belirtmektedir. Mekânsallık, diğerleriyle kesişme alanına ve gündelik hayatın sosyal yönüne işaret etmektedir.” (Bektaş, 2015: 272). Bu bağlamda gündelik hayatla ilgili analizlerde bulunabilmenin yolu onu gerçekleştirdiği düzlemde ele almaktan geçer. Geniş bir perspektiften bakıldığında Türkiye’de gündelik hayatın en keskin dönüşümü modernleşmeyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönüşümler kendini şehir, mahalle gibi mekânlarda hissettirmiştir. Örneğin, önceden daha özerk olan mahalle, kendi kendine yetebilmekte ve gündelik hayatı da ona göre düzenlemektedirken, yerel yönetimlerin mahalle hayatında dahil olmasıyla birlikte gündelik rutinlerde ve mahallenin yaşam tarzında değişimler ve dönüşümler gerçekleşmiştir. “Gündelik hayat kalıplarının oluşumunda veya dönüşümünde çevresel faktörler son derece etkilidir. İnsan sosyal bir varlık olması dolayısıyla içinde yaşadığı toplumdaki etkilenir ve diğer insanları etkiler. İnsanların gündelik hayat kalıplarının oluşmasında veya dönüşmesinde savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar, ekonomik ve siyasi krizler, keşifler, bilimsel buluşlar, teknolojik gelişmeler ve daha bir çok faktör etkili olabilmektedir” (Çetin, 2013: 168). Arı, Üsküdar’da bir mahallede gündelik hayatın nasıl aktığını şu şekilde ifade etmiştir: “Mahalleli, güne bahçedeki kümeden gelen horoz sesleri ile başlardı. Sonra çocuklar gider folluktan yumurtaları getirir, anneler onları haşlar ve ailece kahvaltılık sofrasına oturulurdu. Kahvaltılık bitince de babalar işe, çocuklar okula giderler, anneler de ev işlerini yapmaya koyulurdu. Ev işleri biraz yoluna girince, bir komşuda sabah kahvesi için toplanılırdı. Orada dertleşirler, birbirlerinden örgü, nakış örnekleri, yemek kurabiye tarifleri alırlar, bazen de neşelenirler, hep bir ağızdan bir İstanbul türküsü söylerlerdi” (Arı, 2012: 31).

Kentsel dönüşüm ve insanların toplu konutlara daha çok rağbet göstermesi nedeniyle mahalle hayatından site hayatına doğru bir yol alınmaktadır. Mahallelerde daha serbest geçirilen gündelik hayatlar site yaşamıyla birlikte insanı heryerden kısıtlamakta ve tek düze bir yaşam sunmaktadır. “Pişerken yoğun buhar çıkaran

yemek yapılmasına, yangın tehlikesine karşı geliştirilip dairelere yerleştirilen duman algılama sistemlerini harekete geçirdiği için izin verilmemektedir. Balkon kullanımının neredeyse tamamen ortadan kalktığı, binanın dış cephesine çamaşır asmak dahil hiçbir müdahalenin yapılamadığı, kapı önlerine ayakkabı ya da başka herhangi bir eşyanın bırakılmadığı, katı kurallarla yönetilen bu tür binalar, evde olmanın kendine has kuralsız yapısında bir aşınmaya sebep olurken, beraberinde kısırlaşan bir gündelik hayat tecrübesini getirmektedir” (Bektaş, 2015: 273). Ayrıca sitelerde şehre karışmadan, şehirden uzak, herşeyin başkaları tarafından kontrol edildiği, ev, avm ve işyeri üçgeninde yaşamlar sürüp gitmektedir.



## **2. İKİNCİ BÖLÜM: TARİHİ VE MERKEZİ BİR MAHALLE: BEY MAHALLESİ**

### **2.1. Araştırmanın Metodolojisi**

Sosyal bilimlerde nicel ve nitel araştırma olmak üzere iki temel araştırma yöntemi vardır. Nicel araştırma sayısal verilere dayandığından daha fazla güvenilir bulunsa da nitel araştırma insanlara daha fazla söz hakkı tanıdığından daha derinlikli analizler yapmaya yardımcı olmaktadır. Nitel araştırmaların sınırları geçirgen ve esnek bir araştırma tarzı olduğu için tanımını yapmak zor olsa da şöyle tanımlanabilir: “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım & Şimşek, 2013: 45). Nitel araştırmalarda yapılan analizlerin geniş bir gruba ya da topluluğa genellenmesi amacı yoktur, nicelik değil nitelik ve derinlik önemlidir. Nitel araştırmalarda; görüşme, gözlem ve doküman analizleri en yaygın kullanılan veri toplama yöntemleridir.

Araştırmada on beş soruluk bir çerçevede derinlemesine görüşme yönteminin kullanılmasının amacı, mahallede sürdürülen gündelik hayat sahnelerinin analizlerini daha derinlikli yapmaktır. (bknz ek 1) Görüşme esnasında yapılan gözlemler, verilerin analizini destekleyerek mahallenin insanların gündelik yaşam pratikleri ve mahalleleri ile ilgili algıları hakkında önemli ipuçları vermiştir. Bey Mahallesi’nde şu anda ikamet eden, daha önce ikamet etmiş ve orada esnaf olan görüşmeciler örnekleme yer almıştır. Görüşmecilere rastgele ve referanslar aracılığıyla ulaşılmış, görüşme esnasında mahremiyet ve özel alana dikkat edilmiştir. Görüşmeciler (bknz ek 2) 12 kadın ve 8 erkekten oluşmaktadır. Görüşmeci sayısının az olmasının nedeni, mahallede ikamet eden hane sayısının az olmasıdır. Ayrıca görüşmeciler, 50-80 yaş arası ve sosyo ekonomik anlamda farklı gruplardan oluşmaktadır.

### **2.2. Mahallenin Genel Özellikleri, Tarihçesi ve Konumu**

Mahalleler konumlanışlarına göre merkez, kenar, aşağı, yukarı gibi isimler almışlardır. Bu isimler ise konumlanıştan daha çok bir yaşam tarzını da ifade

etmektedir. Merkez olabilmesi için bir de kenar olması lazımdır. Fakat merkez ve çevre iki ayrı kutup gibi değildir, birbirini besler, kucaklar. Kenar, daha çok göç veya nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Kenar, gecekondudur demektir, gecekondulu mahallesi demektir. Kenar mahalle, sürekli değişen şehir hayatının bir yansımasıdır. Kenarın ayrı bir yeri vardır ve bu çalışma dışında daha kapsamlı incelenmesi gereken bir konudur. Eski mahallelerden söz etmek için merkez kavramı ön planda tutulacaktır. Çünkü bu mahalleler zamanın tanığı olarak merkeze yerleşmiştir. “Her merkez bir kenar, her kenar bir merkez kurgular. Kimi zaman gerçekçi, kimi zaman platonik, kimi yerde suçlayıcı, kimi yerde rencide edici ama açıklayıcı bakışlar yöneltirler birbirlerine. Her iki dünya kendinden bakar ve ötekini kurgular” (Alver, 2013: 76). Merkezde farklılıklar daha azken, kenarda daha çok renk vardır, mozaik vardır. Merkez mahalleler ait olduğu şehrin yaşam alanıyken kenar daha çok göç ile şehre eklemlenmeye çalışan insanların yaşadığı mekânlardır. Merkez, şehrin kültürünü yansıtır. Gerek evleri, gerek orada yaşayan insanları, gerek gündelik yaşamı, gerekse mahalle kültürüyle şehir açısından önemli yerlerdir. Fakat buradan merkezin kapalı bir kutu olduğu anlaşılmamalıdır. Merkez ve kenar arasında sürekli bir sirkülasyon vardır, geçişgenlikler vardır, birbirlerine renk katarlar.

Bir zamanlar kenar olan mahalleler zamanla merkezi konuma yerleşmişlerdir. Eski mahalle denilen mekânlar bu statüye girmektedir. “Eski mahalle, yüzyıllardır yaşanan hayatın tanığıdır. Kentin hafızasıdır bu yüzden; Nora’dan ilhamla diyecek olursak birçok boyuta sahip, derin bir tarihi olan ve tarihi var eden bir hafıza mekânıdır. Bir hatıra ve hayat galerisidir” (Alver, 2013: 72). Kentsel dönüşüm ve eski mahallelerin sit alanlarına çevrilmesi sonucunda bu mahalleler boşalmakta, insansızlaşmaktadır. Moderne kafa tutan fakat aynı zamanda elinden de hiçbir şey gelmeyen eski mahalleler, mahalle olmaktan çıkmakta, yavaş yavaş sadece turistlerin gezip göreceği yerlere dönüşmektedir. Birçok şehirdeki eski mahalleler “tarihi” sıfatına yakıştırılmakta ve hiçbir işlevi kalmayan, sadece şekil olarak bulunan mekânlar haline dönüşmektedir. Bu bağlamda bu dönüşümden nasibini alan Antep’te tarihi bir mahalle olan ve araştırmanın konusu olan Bey Mahallesi’ne yakından bakmak yerinde olacaktır.



Şekil 5: Gaziantep'in ilçeleri

Antep, ticaret yolları üzerinde yer alan bir şehir ve kavşak noktası olduğundan çok çeşitli yaşam tarzlarına sahne olmuş bir şehirdir. Öncesinde de birçok devletin himayesi altına girmiş ve her biri kendinden izler bırakmıştır. “Antep şehrinde ilk yerleşme ile beraber sokak ve mahallelerin imarı kale çevresinde olmuştur. Bu durum herhangi bir saldırı karşısında mahalle halkının hemen kaleye sığınarak korunma düşüncesinden ileri gelmektedir. Mahallelerin gelişimi kaleden çevreye daireler şeklinde büyüyen bir yapı göstermez, ana yol akslarının çevresinde ve Alleben Deresi’ni sınır olarak alan bir yerleşim düzeni oluştururlar” (KUDEB, 2011: 15). Önceden kale çevresinde büyüyen şehir Cumhuriyet ile birlikte imar planlarındaki değişiklik ile dere boyunca uzanmıştır. “Ankara, Mersin, Adana, Ceyhan ve İzmit kentlerinin de imar planını hazırlayan Jansen’in Gaziantep için hazırladığı imar planına göre Suburcu, Gaziler ve Karagöz caddeleri genişletilirken, Atatürk Bulvarı ve İsmet İnönü Caddesi açılır. Böylece kentin kale etrafında gelişen geleneksel gelişimi batı ve güneydoğuya doğru kaymıştır” (Karadağ, 2011: 398). Günümüzde de şehre bakıldığında iki merkez ilçenin Alleben Deresi boyunca uzadığı görülmektedir. Şahinbey ve Şehitkamil ilçeleri isimlerini Antep Savunması’nda kahraman olan önemli kişilerden almaktadır.

Mahalleler bir dini yapı etrafında, organik olarak gelişmişlerdir. Birkaç mahalle hariç hemen bütün mahalleler isimlerini bir cami veya mescitten almaktadır. Gündelik hayat ve diğer sosyal ilişkiler de Osmanlı şehir mahallerini yansıtmaktadır. Zamanla nüfusun artması ve özellikle 1950'lerden sonra yoğun göç ile birlikte eski mahalleler merkeze yerleşirken kenar mahalleler ortaya çıkmaya başlamışlardır. "1990'lı yıllara kadar süren bu göç trendi ile göç edenler kuzeyde Karşıyaka, güneyde Düztepe ve Hoşgör gibi mahallelere yerleşmişlerdir. 'Eski kentin' yani Osmanlı İmparatorluğu yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kale etrafında gelişen kentin, böylece kuzey ve güneyinde yer alan tepelerinde yeni yerleşim alanları oluşurken, çevre köy ve illerden göç eden alt gelir grupları bu yeni bölgelerde oturmaya başlamıştır" (Karadağ, 2011: 400).



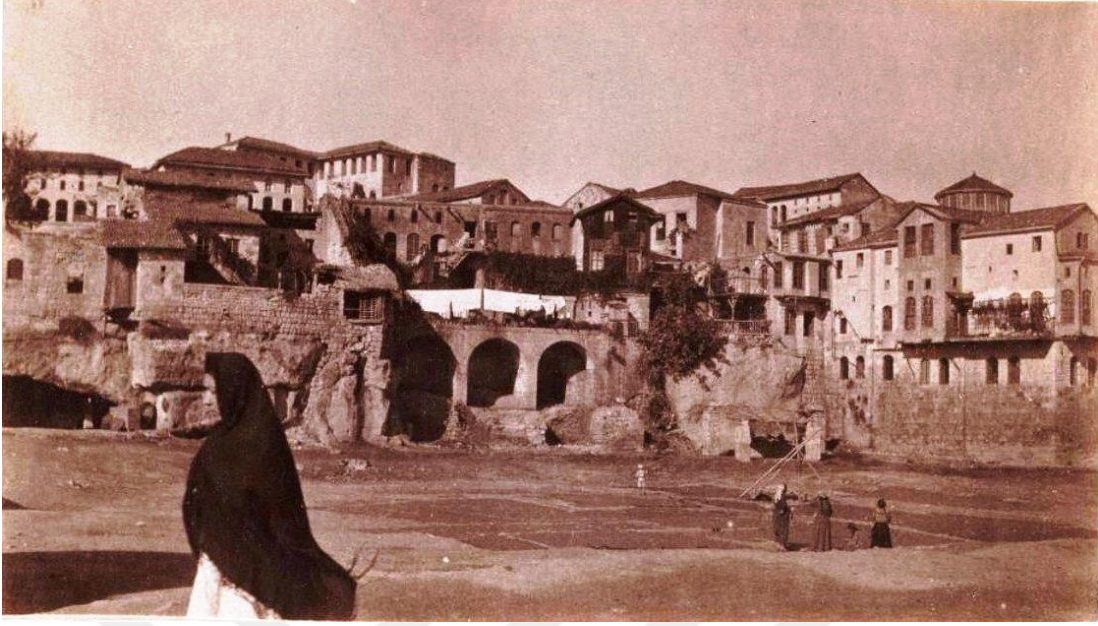
Şekil 6: Bey Mahallesi sınırları dahilindeki Kendirli Kilisesi'nin eski görüntüsü

Osmanlı döneminde mahalle isimlerine ve sayılarına bakılacak olursa; "1650-1700 yıllarında 56 mahalle ismi tespit edilmiştir. Mahallelerin 13'ü diğer mahallelerin genişlemesi sonucunda etrafına kurulan mahallelerdir. Bunlar; hangi mahallenin uzantısı olduklarının bilinmesi için kurb (yakın) kelimesi ile anılmaktadır. Bu mahallelerden Kurb-i Bostancı 1673, Kurb-i Kanalcı, Kurb-i Cevzlice, Kurb-i Kayacık, Kurb-i Kozanlı, Kurb-i Molla Ahmed, Kurb-i Şhreküstü, Kurb-i Tarla-yı Cedid 1676, Kurb-i Beg (Bey mahallesi), Kurb-i Hayık Baba 1686



ve Kurb-i Ali Neccar, Kurb-i Hızır Çabuş Bostanı mahalleleri ise 1700 yılı avarız kayıtlarında ilk defa geçmektedir. Ayrıca bu dönemde avarız hane kayıtlarında geçmeyen ve şer'îye sicillerinde yer alan mahalleler; Araplar, Ayıntâb Kal'ası, Demrci, Emir Dede Zaviyesi, Kürt Tepe, Molla Ahmet ve Yaracık'tır" (KUDEB, 2011: 17). Günümüze gelindiğinde bazısının ismi aynı kalırken bazısının ismi bulunduğu koşula göre değişmiştir. Tıpkı mahalle hayatındaki dönüşüm gibi isimler de değişmektedir. Ayrıca kentin nüfusu 1872'de 57.000 civarındadır. Türk, Kürt, Ermeni, Çerkez, Yahudi ve Arap nüfusuyla renkli bir şehir yaşamı vardır. Bu renk; mahallelerde bir arada oturup beraberce mahalle kültürü oluşturmaktan geçmektedir.

Bey Mahallesi de Osmanlı dönemindeki diğer mahalleler gibi klasik bir oluşum sergilemiştir. "Türklerin fetihleriyle birlikte bölgeye çeşitli Türk boyları yerleştirilir. Yeni mahallelerin kurulmasıyla Antep şehri gelişir. Bey Mahallesi de kent dışından getirilen grupların XI.-XIV. Yüzyıllarda yerleştirilmesiyle oluşmuştur. Tüm Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Antep'te bulunan hemen bütün mahalleler de isimlerini bir cami veya mescitten almaktadır. Bir tepe üzerinde yer alan Bey Mahallesi de ismini Bey Cami'nden almaktadır. Ancak günümüze kadar ulaşamayan Bey Cami'nden Şeri mahkeme sicillerinde bahsedilmektedir. Bey mahallesi kayıtlarda "Kurbu Kayacık", "Kurbu Bey" ve "Bey" olarak geçmektedir" (KUDEB, 2011: 30). Fakat tarih yazılarında ve ileride görüleceği gibi büyük oranda Ermeni mahallesi olarak bilinen Bey Mahallesi hangi etnik grubun yaşadığı konusunda bir çelişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Ermenilerin ise Antep'te özellikle el sanatları ve diğer birçok alanda etkinlik gösterdiğine dair birçok kaynak bulunmaktadır. Bu yargıyı kuvvetlendiren en önemli gösterge Kendirli Kilisesi ve evlerin yapısal özellikleridir. "Bilhassa Ermeni azınlıkların oturduğu bu mahalledeki evler, mimari özellikleri bakımından geleneksel Gaziantep evlerinden farklılık gösterir. Genellikle geçimlerini taş ustalığıyla sağlayan Ermeni azınlık halkının mimari ustalıklarını oturdukları evlerde de gösterdikleri söylenebilir" (Işıkhan Erdal, 2010: 92).



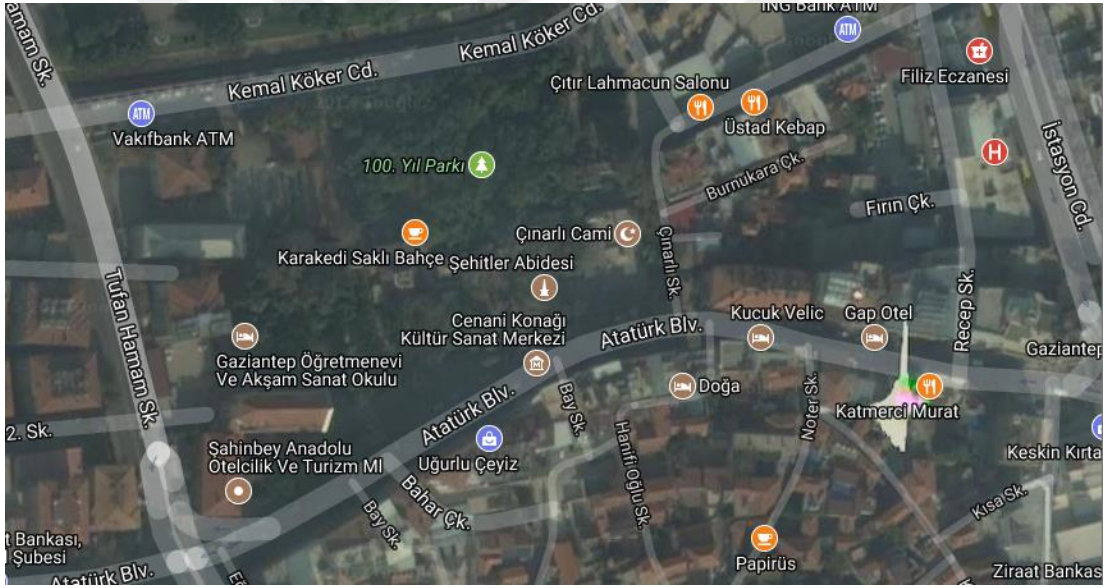
Şekil 7: 1919 yılında Bey Mahallesi

Mahallede yer alan ev dokusu, dar sokaklar ve çıkmaz sokaklar boyunca devam etmektedir. Günümüze kadar gelmiş bu evlerin hayatlarında (avlu) havuz ve şadırvanlar bulunmaktadır. “Evlerin bulunduğu sokaklar herhangi bir saldırıyı önlemek amaçlı olsa gerek çok dardır. Bu evlerin dip dibe olmasının en önemli sebebi evlerin altından evler arası bağlantıyı sağlayan mahzenlerin olmasıdır” (Işıkhani Erdal, 2010: 92). Bu mahzenler kayaların oyulması suretiyle yapılmışlardır ve bu sebepten Bey Mahallesi’nin eski adı “Kayacık” olarak geçmektedir.

Sokaklar, en fazla bir devenin geçeceği büyüklüktedir. Dar ve çıkmaz sokaklar Osmanlı şehirciliğinin bir yansımasıdır. “Mahallede yaşayan yaşlı kimselerle yapılan röportajlarda mahallenin 4 adet giriş kapısı olduğu belirtilmiştir ki bu durum Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ni hatırlatmaktadır. ‘Şehrin her sokak başında kale gibi kapıları vardır. Her gece sokaklarında kandiller yanar. Uzun gecelerde subaşı kol gezer.’ Şeri mahkeme sicil kayıtları ve yapılan röportajlar sayesinde mahallede Ermeni vatandaşlarla Türk vatandaşlarının yan yana duvar aşırı komşuluk yaptıkları ve huzur ortamı içerisinde uzun yıllar boyunca yaşadıkları bilinmektedir. Sivil mimarlık örnekleriyle ön plana çıkan Bey Mahallesi farklı dil, din ve kültüre sahip insanların komşuluk ilişkilerinin en güzel yaşandığı örneklerden biridir” (KUDEB, 2011: 31). Mahallede; Kendirli Kilisesi, Ermeni Kız Koleji, Eski

Sinema Binası ve geleneksel Antep evleri bulunmaktadır. Ayrıca mahallede yer alan taş yapıların özgün bir mimariye sahip olması dışında Antep Savunması'na tanıklık eden bir mahalle olması açısından önemli bir yere sahiptir. Atatürk'ün nüfus kaydı da bu mahallededir.

Bey Mahallesi'nde eski Antep evlerinin olduğu kısım 2008 yılında restore edilmeye başlanmış ve aynı zamanda burası kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Restorasyon sadece bazı sokakları kapsarken, restorasyon kapsamına evlerin dış cepheleri ve sokaklar dahil edilmiştir. Bey Mahallesi, Gaziantep'in merkez ilçelerinden Şahinbey'de yer almaktadır ve Atatürk, Tufan Hamamı ve Eyüpoğlu gibi ticaret alanları tarafından çevrelenmiştir. Kuzeyden mahalleye girişte ise kafeler, diğer alanlar ve konutlar vardır.



Şekil 8: Bey Mahallesi sınırları

Tarihi dokunun korunması turizm açısından önemli bir olgudur. Eski yapıların koruma altına alınıp restore edilmesi ve nostaljik öğelerle süslenerek otantik bir ortama dönüştürülmesi son zamanlarda Türkiye'nin birçok şehrinde görülmektedir. Çoğunlukla harabe olan, metruk yapıların eğitimsel, kültürel ve boş zaman etkinlikleriyle ilgili kullanımlara dönüştürülmeleri söz konusudur. Ayrıca korumanın sadece bir yapıyla ilgili olmasına gerek yoktur, bir yol planı ya da özgün bir yapının biçimine yönelik gerçekleştirilebilir. Genellikle şehri temsil edeceği

düşünülen mekânlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Urry, 2015: 232). Restorasyon çalışmalarını kimlik bağlamında eleştirenler de bulunmaktadır. “Öyle ki geçmişte kent sakinlerini oluşturan Ermenilerin oturdukları evler bu kimliklerinden arındırılarak restore edilirken tarih yerel eşraf üzerinden yeniden yazılmaktadır. Bunun izlerini yerel eşraf ailelerinin üyeleri adına restore edilen Emine Göğüş Yemek Müzesi veya Ayyuş Hanım Konağı’nda görmekteyiz. Bu süreçte geçmişte mahalle olan bu alanlar butik oteller, kafeler ve hediyelik eşyalar satılan yerlerden oluşan mekânlara dönüşürken rant baskısı da bu mekânlarda belirleyici olmaktadır” (Karadağ, 2011: 43). Aslında bir mahalleyi oluşturan veya bir mahalleye kimlik kazandıran bir etnik grup bu araştırma açısından çok da önemli değildir. Zira bir mekândan birçok toplum veya grup geçebilir, her biri izler bırakabilir. Bey Mahallesi için Antep şehir kimliği açısından sadece yerli ve üst sosyo ekonomik yapıya sahip ailelerin mahallede yaşamış oldukları söylenebilir.

Bey Mahallesi sadece sit alanı olarak ilan edilen kısımdan oluşmamaktadır. Eski evlerin olduğu kısım ile Cumhuriyet döneminde yapıldığı tahmin edilen binaların olduğu kısmı bir cadde ayırmaktadır. Bu durum sadece idari bir mahalle sınırlamasını ifade etmektedir. Bey Mahallesi sınırları dahilinde Yeşilsu, Kendirli Kilisesi, Öğretmenevi gibi şehir açısından önemli yapılar da bulunmaktadır.

Tük 2010 Raporu’na göre, “mahallede 696 erkek, 745 kadın olmak üzere toplam 1.441 kişi ikamet etmektedir. Bey Mahallesi’nde ikamet eden 86 haneden 48’i ev sahibi iken 38’i kiracıdır. Mahallede ikamet eden 179 vatandaşın 63’ü merkeze yakın olmasından, 25’i ucuz kiradan, 29’u ev sahibi olduğundan, 11 kişi akraba-eş-dost yakınlığından, 17’si iş yerine yakın olmasından, 19 kişi mimari yapısından, 3 kişi topografik yapısından ve 12 kişi ise diğer nedenlerden dolayı Bey Mahallesi’nde ikamet etmektedir. 86 kişiden 20’si mahalleden taşınmayı düşünürken 60’ı ikamet etmeye devam etmeyi istemektedir. İkamet edenlerden 62 kişi Gaziantep doğumlu iken, 18 kişisi diğer il ve 5 kişi ise köy-kasaba doğumludur. Mahalle içindeki eğitim durumu incelendiğinde ebeveynlerin %53’ünün ilkokul, %19’unun ortaokul, %8’inin lise, %5’inin ise üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. %15’i ise okula gitmemiştir” (KUDEB, 2011: 32).

Önceleri tam anlamıyla bir mahalle olarak her türden insana ev sahipliği yapmış, şimdilerde ise yoğun Suriyeli nüfusuyla daha başka boyutlara taşınmış, ayrıca mahallede yer alan kafeler, müzeler, kültür merkezleri ve butik oteller mahalleliyi kenara doğru itmiştir. Çoğu insan artık evlerini bir kafeye kiraya verip apartamana veya başka bir yere taşınmaktadır.

## **2.3. ARAŞTIRMA BULGULARI**

### **2.3.1. Mahallenin Sosyo Ekonomik Yapısı**

Bey Mahallesi'nin daha önce yedi mahallenin birleşiminden oluştuğu söylenmekte olup şimdi küçük bir mahalle olarak şehir merkezinde yer almaktadır. Gaziantep'in en eski mahallelerinden biridir. Söz konusu yedi mahalleyle birlikte Kurtuluş Savaşı'ndan önce Ermeni Mahallesi olarak anılmıştır. Nadiren Müslümanların ikamet ettiği bu mahallede Ermeniler ve Yahudiler ikamet etmişlerdir. Şer'iyeye sicillerindeki kayıtlara bakıldığında Bey Mahallesi ile ilgili çok az resmi kayıtlar mevcuttur, bu da gösteriyor ki Osmanlı döneminde mahalle sakinlerinin resmi iş ve işlemleri pek fazla olmamıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Ermeniler ülkeden ayrılmış ve Antep'in üst sosyo ekonomik yapıya sahip aileleri bu mahalleye yerleşmişlerdir. Mahallede büyük konakların yanı sıra daha mütevazı avlulu evler de bulunmaktadır. Evlerin altında genellikle evin ya da odanın büyüklüğüne mağaralar bulunmaktadır. Bu mağaralar hayvan besleme veya gıdaları muhafaza etme amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca mağaralar arasında geçişler bulunurken şimdi bu geçişler kapatılmıştır. Şu anda oturanlar mağaraları kullanmamaktadır. Çünkü çok fazla yiyeceği saklayacak kadar geniş aileler oturmamakta, buzdolabı, derin dondurucu gibi aletler yiyecekleri saklama işlevini gerçekleştirmektedir.



Şekil 9: Evlerin altında yer alan mağara

Yapılan görüşmelerde, zamanla varlıklı ailelerin mahalleden ayrıldıkları, evlerini sattıkları veya kiraya verdikleri, dar gelirli ailelerin mahallede kaldıkları ifade edilmiştir. Bunun sebebi ise mahallenin şehir merkezinde kalması ve koruma altına alınmasıdır. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı yerler arasındadır Bey Mahallesi. Şu anda mahallede mevcut hane sayısı oldukça azdır. Mahallede evlerin çoğunda kafeler, müzeler, sanat merkezleri, dernekler ve butik oteller bulunmaktadır. Eyüpoğlu Caddesi'nde birçok eski terzi, saatçi gibi esnaflar bulunmakta, mahalleyi bölen Atatürk Bulvarı'nda ise baharatçılar, çeyizciler, tatlıcılar bulunmaktadır ve şehrin en hareketli bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Mahallenin diğer kısmını apartman veya müstakil evler oluşturmakta ve oralarda da genellikle orta halli ve emekli olanlar ikamet etmektedir.





Şekil 10: Atatürk Bulvarı

*“Bu mahalle belirli bir mahalle olduğu için genelde zengin kimseler oturmuş. Cenani Konağı deriz şu karşı konak, o konakta Cenaneler, az aşağıda Şerafettinoğulları, Özmimarlar vardı bunlar hep mahallenin zengin insanları. Bunlar otururlarmış, hep evlerini zamanında sattılar ve gittiler. Bazıları da satmadılar kiraya verdiler. Mesela Özmimarların babası ölünce Bursa’ya taşındılar. Yani buranın yıllar önceki hali daha iyiydi, canlıydı. Abim söylerdi, şu otoparkın olduğu yer hep dükkanmış, burada öyle bir alışveriş varmış ki o zaman Pazar gibi, sebze hali gibi. Bütün mahalledeki bakkallar gelir buradan alırlarmış. Mobilyacılar, marangozlar vardı, onların hepsi yıkıldı. O zaman Antep’in en hareketli alışveriş merkezi gibiydi burası, ama şimdi hiçbir şey kalmadı. Nüfus vardı şu ilerde, onun için de çok canlıydı. Şimdi buranın yaşamı bitti.”(2. Kişi, E, 69)*

*“Genelde orta halli insanlar oturur, hiç zengin yok desem doğru olur. Bu binada da en az 5 tane emekli var.(16. Kişi, E, 72)*

*“Şu anda oturan aileler büyük çoğunluğu yabancı. Suriyeli değil sadece yabancı. Urfa’nın köylerinden gelmiş, Mardin’in köylerinden gelmiş, Kilis’ten gelmiş, sonradan gelmiş. Antep’in yerlileri yaklaşık 20 yıl önce Bey mahallesi’ni terk etti. Bunlar Tugay’a, İbrahimli’ye gitti. Kalanlar da yoksul olanlar. Daha iyi daha güzel bir eve gitmek ister, imkânı yoktur.(18. Kişi, E, 65)*

Bunların dışında mevcut durumda mahallede yaşayanlardan sadece Suriyeli göçmenleri değil, çevre illerden göç eden insanların da yabancı olarak görülmesi söz konusudur. Bu durum Antepli olmayanın şehre de mahalleye de ait olmadığı algısının oluştuğu yönünde bir gösterge olmaktadır.

### 2.3.2. Mahallede Toplanma Mekânları

Mahalle sakinlerinin ortak bir etkinlik yapmak veya bir arada olmak için toplandıkları yerler; kadınlar için ev, erkekler için kahvehane ve parklar olarak ifade edilmiştir. Ayrıca mahallenin sit alanı olarak ilan edilen bölümünde ikamet eden pek fazla mahalle sakini kalmadığı için toplanma yerleri, nedenleri ve beraber yaptıkları işler geçmiş zamana atıfta bulunarak anlatılmıştır. Ev, mahrem bir alan olmasına rağmen mahalleli bir aile olarak görülmekte ve beraber vakit geçirmek için genellikle kullanılan bir mekân olmaktadır. Beraber zaman geçirmek, eğlenmek, ev işleri ve kışlık hazırlıklar gibi nedenlerle yardımlaşmak ve dayanışmak için bir araya gelinmektedir. Ayrıca düğünler, cenazeler de toplanma nedenleri arasında sayılmaktadır.

*“Ekmek yapardık, dolma oyardık, salçalık biberleri beraber temizledik, gün içinde mutlaka bir araya gelirdik. Şimdi kimse kalmadı ki!”(14. Kişi, K, 67)*

*“Eskiden mesela evlerde toplanılırdı. Annemler Ramazan'da falan yemeğe çağırılırdı. Herkes gelinliğini getirirdi, oynarlardı. Şimdi öyle bir şeyler de yok. Çiğ köfte yoğrulurdu, yuvarlamalar yapılırdı birlikte. Şimdi bir de korku var. Sitenin güvenlik falan daha iyi oluyor.. Şimdi güvenemiyorsun kimseye. Şimdi öyle bir yerde toplanma, vakit geçirme gibi bir şey kalmadı. Babam gil kahveye giderlerdi, sohbet ederlerdi, oyun oynarlardı. Bizim gençliğimizde, yazlık sinema olurdu, kışlık sinema olurdu. Bu mahallede eskiden bir sinema varmış ama yanmış. Geceleri babamlar sinemaya gitmezdi, kadınlar çocuklar toplanır giderdik geri de gelirdik. Gelirken de o zaman bekçi olurdu, 12'den sonra düdüğü çalarlardı. Biz o kadar kişi bekçiyi görünce evimize gelirdik. Halbuki bekçi bizi koruyor, biz ondan korkardık. Şimdi öyle gece sokağa çıkacaksın, sinemaya gideceksin tek başına geleceksin hayatta olmayacak bir şeyler. Bizim sokaklarda şimdi güvenlik kamerası var ama teyzemin kiracısıyla onun da beyi yok birlikte geziyoruz ama gece evimize erken gelmek mecburiyetindeyiz çünkü arkana*



*birisi takılıyor. Polis de orada boşa oturuyor bence. O kafelerde ne oluyor, ne içiliyor onun haberi yok mu? Ben gidip gelirken görüyorum yani.”(4. Kişi, K, 65)*

*“Burada aile ziyareti şeklinde oluyor. Seninle komşuyuz biz, müsaitse akşam olunca ailece gidiyoruz. Öbür bir iki komşu da geliyor. Hep beraber oturup çay içiyoruz. Beş on gün sonra diğer bir komşuda buluşuyoruz. Kekler, pastalar yapılıyor. Bizim buradaki gidiş gelişler evlere oluyor. Geniş bir parkımız yok, mahalle dar bir alana sıkışmış. Evlerde buluşmanın iyi tarafı, evin sıcak ve samimi ortamında insanların kaynaşması.”(18. Kişi, E, 67)*



Şekil 11: Avlulu (hayatlı) eski bir ev

Mahallede uzun süredir esnaf olanlar ise birlikte toplandıkları mekânı ve nedenleri mahallede yaşayanlardan daha farklı anlatmışlardır. Esnafların daha önceleri esnaf sahrelerinde (sahre piknik demek) bir araya geldikleri ifade edilmiştir. 1960 yılından beri Bey Mahallesi’nde terzilik yapan ve daha önce on yıl mahallede ikamet etmiş olan bir kişi şimdiki zamanlarda toplumsal ilişkilerin zayıflamasını ve bir arada olma hâllerinin azalmasını zamanın getirdiği ekonomik sıkıntılara bağlamaktadır.

*“Varlıklı ailelerin kabul günleri vardı. Orta halli ailelerin de vardı. Kendi aralarında yaparlardı. Bizim çocukluk zamanımızda esnaf sahresi vardı, lahmacunlar patlıcan kebabları yapılır, top oynardık, at arabası sürerdik, Kavaklık’a gidilirdi. Şimdi*

*kalmadı, şimdi herkes ekonomik sıkıntının altında, sosyal ilişkiler zayıfladı, akraba ilişkileri bile çok zayıf. Mesela hastalık oluyor o kadar iletişim olduğu halde duymuyor adam, telefonlar bilmem neler yaygınlaştığı halde bilmiyor. Herkes kendi derdinde sıkıntısında. Mesela mahallede düğünler, toplantılar olurdu geceleri, şimdi var mı?”(3. Kişi, E, 75)*

*“Patlıcan zamanı dorgama (patlıcandan yapılan bir yemek) yaparlardı büyük kazanlarda, yanına da bulgur pilavı yaparlardı, bütün esnafı çağırır ziyafet verirlerdi.”(2. Kişi, E, 69)*

Mahallenin Cumhuriyet döneminden sonra yapıldığı tahmin edilen apartmanlar kısmında ise toplanma ve beraber vakit geçirme gibi durumların olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca sadece idari olarak çizilmiş sınırlara dahil olan iki farklı hayat tarzı olduğu da ifade edilebilir. Caddenin böldüğü kısımlar arasında bir sosyal ilişki bulunmazken olmadığı görülmüştür.

*“Bazen kadınlar arasında toplantı yapıyoruz ama bu sene yapmadık. Apartmandaki komşular gelirlerdi onlarla toplanırdık. Erkeklerin de buluşup vakit geçirdiği bir yer yok, herkes evinde.”(11. Kişi, K, 60)*

*“Burada yok hiç. Bey mahallesi’nde öyle bir yer yok. Şurada zaten kim kimi tanıyor? Zaten apartmanda dört beş tanesi Suriyeli. Çok kimse birbirini tanımıyor yani.”(16. Kişi, E, 72)*

*“Kadınlar genelde evlerde toplanırlar, misafirler evlerde ağırlanır, komşular evlerde oturup muhabbet eder. Erkekler de genellikle yaşlı kesim olduğu için yukarıda Yeşilsu var orada oturuyorlar, ya da Kavaklık Parkı’na gidiyorlar. Yani kadınlar evde, erkekler dışarda. Bizim apartmanda anneler gün yapıyorlardı aralarında, ben çalıştığım için öyle ortak yapılan toplantılara katılamıyorum ama vardı yapıyorlardı, şu anda yok çünkü eski komşular tek tek gidiyorlar, yenilere de güven sağlamak zaman alıyor. Şu an herkesin biraz birbirinden uzak durduğu bir dönem. Günlerde ne konuşulacak? Kim ne almış ne satmış, ne yapmış falan.”(20. Kişi, K, 30)*

Bunların yanı sıra görüşmecilerden birkaçı daha önce eski evlerin olduğu kısımda akrabalarının bulunduğunu fakat zamanla onların başka yerlere taşındıklarını ifade etmişlerdir. Fakat şu anda mahallenin iki bölgesi arasında sosyal bir ilişki bulunmamakla birlikte eski evlerin olduğu kısımda geleneksel yaşam tarzının

sürdürüldüğü gözlemlenmiştir. Geleneksel insan ilişkilerinin sürdürülmesi ise mahallede ikamet eden insanların azlığı sebebiyle çok da mümkün olmamaktadır.

### 2.3.3. Mahallede Sosyal İlişkiler

Bey Mahallesi'ndeki komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve sosyal kontrol mekanizmaları mahalle sınırlarına dahil fakat iki ayrı yaşam tarzını ifade eden bölümler açısından değerlendirilmelidir. Eski Antep evlerinin olduğu, sit alanı olarak kabul edilen ve kafelerin, müzelerin olduğu kısımda gündelik hayat komşuluk ve insan ilişkileri açısından oldukça sakin, sıradan ve sıkıcı geçmektedir. Çünkü birçok kişi evlerini bir iş yerine kiraya vererek veya satarak mahalleden ayrılmaktadır. Kalanlar ise belli sebeplerden gidememekte ve yoğun Suriyeli göçmen nüfus sebebiyle sosyal ilişki kurulmakta zorlanılmakta ve herkes kendi kabuğuna çekilmektedir. Komşuluk ilişkileri, yardımlaşma mahallenin eski yaşamına atıfta bulunularak ifade edilmektedir. Mahallede daha çok insan ikamet etmekteyken komşuluk ilişkilerinin daha canlı olduğu ve gün içinde komşularla çokça zaman geçirildiği ifade edilmekte, maddi anlamda destek olunmalara şahit olunmaktadır.

*“Hep beraber olunurdu, bahçede oturulurdu, herkes toplanırdı, köfte yapardık, ekmek yapardık, gelirimiz yüksek değildi ama mutluyduk, çalardık oynardık, düğün olmuş gibi bir bahçede toplanırdık. Bir iş yapılacağı zaman herkes birbirine yardım ederdi, birbirinin çocuğuna bakardı, parklara giderlerdi, fuara giderdik, pikniğe giderdik hep beraber. Herkes bir ev gibiydi.”(15. Kişi, K, 35)*

*“Eskiden, bizde hala kısmen var. Annem mesela taze fasulye pilav yaptı. Komşuya birer tabak verilirdi. Evdeki aile sayısına göre değildi yemek, onda komşuların da payı vardı. Ben komşularıma veriyorum onlar da bana veriyorlar ve benim sofram zenginleşiyor, çeşitleniyor aslında. Yalnız ben sana verdim sen bana vereceksin düşüncesi yok. Verebilecek yemekse zaten verir, yoksa da vermez. Ekmek yaparız, komşularla birlikte. Sabahları bazlama yapar yeriz. Komşularla pikniğe gideriz. En az dört beş aile oluruz, hep beraber alır hep beraber yapar hep beraber yeriz. Durumu iyi olan daha fazla şey alır, öteki daha az, öteki hiç almaz bu hiç önemli değil. Önemli olan beraber olmak, bir olmak.”(18. Kişi, 65, E)*

*“Herkes işiyle gücüyle, biraz sonra gelsen bizi bulamazdın. Zaman bulamıyorsun. Önceden bu kadar sıkıntı yoktu. Evinde ne pişirdiyse akşam öbür komşuna*

veriyordun, o ne pişirdiyse sana veriyordu. Şimdi git bir bardak su iste, verecekler mi? Ölse haberleri yok. Daha önce Bahçelievler'de oturdum, alttaki komşu ölmüş kimsenin haberi yok, ilgilenen de yok. Köye gidiyorsun köyde bile o düzen yok. Türkiye uçurumda. İnsanları kutuplaştırma, insanları birbirinden uzaklaştırma. Birbirine saygı, sevgi kalmamış. Benim babam rahmetlik, köyde tarlanın bir bölümünü sebze ekerdik, biz bunların bir kökünü satmazdık. Hepsini toplardık, sepetlere koyardık, oğlum şunu filan komşuya ver, şunu filan komşuya ver hepsini tek tek dağıtırdık. Şimdi bir tas ayran iste bakalım. İnsanlar demek ki bitmiş! Ben 1975'de geldim Antep'e. Antep'in neresinde ne var ben bilirdim, şimdi ben hiçbir şey bilmiyorum. Şimdi Antep çok genişledi, çok büyüdü. İnsanları tek tek biz tanırđık. Şimdi mümkün mü ya?"(10. Kişi, 60 ,E)

Mahallede kanaat önderi veya çocukların yetişmesinde rolü olan kişiler de mahallenin eski yaşamına atıfta bulunularak anlatılmaktadır. Belirli bir kişi olmasa da mahalle büyüklerinin kişilerin yaşamlarına ve çocukların yetişmesindeki etkisine katkısı yadsınmamaktadır. Mahallede kanaat önderi bulunması mahalleli açısından sosyal kontrol mekanizması işlevi görmektedir. Ayrıca apartman kısmında oturan birkaç kişi tarafından doktor ve avukat gibi meslek sahiplerinin sözleri dinlenen kişiler olduğu ifade edilmiştir. Önceleri her konuda danışılan komşulara artık ihtiyaç kalmamıştır. Çünkü yemek tariflerine yemek sitelerinden ulaşılmakta, el işleri de sosyal tesislerden öğrenilmektedir.

"Evet mesela komşumuzda bir Firdevs nene vardı. Annemlerden falan da büyüktü. Onlar gece bize gelirlerdi, mısırlar patlatılırdı, antep sucuğu, bastığı ikram edilirdi. Biz bir tarafta oturur çocuklarla konuşurduk, onlar da kendilerince eğlenirdi. Firdevs nenemiz bize masal anlatırdı. Yemeğin nasıl pişeceği konusunda danışılırdı, komşular hep gelir annemden reçel nasıl yapılır, şunu nasıl yaptın derlerdi. Patlıcan oyulurdu, ipe takılırdı, şimdi onları parayla alıyoruz hazır. Birbirlerine akıl korlardı, şunu yapma derlerdi onlar da dinlerdi, biz de dinlerdik."(4. Kişi, 65 ,K)

"Bu bizim toplumumuzun özünde, ruhunda, içinde var zaten. Mesela diyelim ki ben arkadaşla tartışım, babası gelse sorun ne anlatacağız, oğlunu dinledi beni de dinledi. Eğer oğlu haksızsa sen haksızsın der, özür dile barışın diyecek. Mesela bizim çocukluk yıllarımızda civarımızdaki aileler arasında bir sıkıntı olsa babam sokağın yaşlı başlı büyük olanıydı, aynı zamanda da hatırı sayılan insandı. Bir şey olduğu zaman gelir

söylerlerdi, babam ikisini de dinlerdi. Haksızlığı yapanı ikaz ederdi aralarını düzeltirdi. Karakola mahkemeye gerek kalmadan iki aile arasında sulh olurdu. Bir de mesela ben toplumda dışlanmak, haksız çıkmak istemem. Utanırım, sıkılırım biri beni uyarırsa. Ben de o yanlıştan uzak durmam gerekir, yapmamam gerekir. Kendime her zaman çeki düzen veririm, o lafı söyletmemek için.”(18. Kişi ,65, E)

“Doktora avukata sorarlardı işte. Başları bir şeye sıkıştığında, hastası olur bilmem neyi olur, yapacağı bir işlem olur, onun için giderler işte nasıl yapalım diye sorarlar.”(6. Kişi, 70, E)

“Bana sorarlardı. En çok anlayan bendim. Mahallenin sokak lambaları yanmaz bilmem ne onları gelir sorarlardı. Bir konu biliyorsam onu sorarlardı, benim siyasetle şunla bunla işim olmazdı ki. Ben oy vermeye gitmem. Kızını evlendirecek oğlunu evlendirecek şu adamı tanır mısın derlerdi. Kelin ilacı olsa kendi kafasına sürer, bildiğimi söyledim.”(5. Kişi, 64, E)

Görüşmecilerden 12. Kişi'nin de ifade ettiği gibi günümüzde insan ilişkilerini düzenleyen veya idare eden kurumların artması daha önce yakın sosyal ilişki içerisinde bulunanların yaptıkları işlevleri üstlenmiştir. Mahalle sakinleri arasında çıkan anlaşmazlıklar sözü geçen bir mahalle büyüğünün aracı olmasıyla çözülmekteyken bu işlevi artık karakollar ve mahkemeler üstlenmiştir. Ayrıca bu türden kanaat önderlerine “mahcup” olmamak için herkesin kendi davranışlarını düzelttiği de görüşme esnasında ifade edilmiştir.

#### **2.3.4. Şehrin Merkezinde Olmak**

Mahallenin şehrin merkezinde olması birçok kişi tarafından avantajlı bulunmaktadır. İstenilen birçok şeye ulaşılabilirliğin kolay olması, yolda geçirilen zamanın az olması, ulaşımın kolay olması ve merkezin güvenli olmasının yanı sıra merkezde insan çeşitliliğinin çok olması, hayatın hızlı ve değişik akması gibi durumların da yaşamdan tad alma ve ders çıkarma anlamında avantaj olduğu bir kişi tarafından ifade edilmiştir.



Şekil 12: Yeşilsu Meydanı

*“Benim buradan taşınmama sebebim güzelliği olması. 30 yıldan beri oturuyorum. Pencereyi açtığımda insan görüyorum, orada(sitelerde) ev, araba görüyorsun. Daha bir resmiyet var, insanlar daha bir kibirli. Burada hayatla iç içesin, o yüzden buradan gitmek istemiyorum, pencereden baktığımda hayatın içinden insanları görüyorum. Elinde simidi olan da geçiyor, pastası olan da kolunda altını olan da geçiyor hiçbir şeyi olmayan da geçiyor yani hepsi sana bir ders veriyor. İnsanların telaşını gördüğümde iyi ki böyle bir telaşım yok, otur canın sıkılmasın diyorum kendi kendime, oradan bir mutluluk duyuyorum. Akşama kadar bir sürü şey görüyorsun.”(17. Kişi, 50, K)*

*“Vesayete binmiyoruz mesela o avantajı var. Araba kullanmıyoruz. Her yere hemen yetişiyoruz. Vakit kaybı olmuyor. Beş dakikada çarşıya iniyoruz, marketler çok. Her yer yakın, sağlık ocağı, hastane.”(11. Kişi, 60, K)*

*“Avantajlıydı. Alışveriş konusunda çok rahattık, istediğimiz yere istediğimiz zaman gidebiliyorduk, Akşam geç bile gelsek, evimize rahat gelebiliyorduk. Sokakların güvenliği açısından şehir merkezindeki mahalleyle kenar mahalledeki mahalle güvenlik açısından bir değil. Tabi ki şehir merkezi daha güvenli, tabi arada sıkıntılar oluyor.”(1. Kişi, 40, E)*

Alışveriş açısından çeşitliliğe sahip olması şehir merkezinde olmanın avantajı sayılmaktadır. Önceleri bakkallardan, pazarlardan yapılan günlük veya aylık alışverişler artık daha çok çeşit ve ucuz olması sebebiyle marketlerden yapılmaktadır. Bunların yanı sıra nadir de olsa hala bakkal ve aktarlardan da alışveriş yapan kişiler bulunmaktadır.

*“Alışverişlerimi en yakın marketten yapıyorum. Bakkaldan ekmek alıyoruz. Biraz pahalı satıyor, çeşit yok. Pazar diye de bir şey yok zaten. Her semtte var, bu semtte yok. Emekliyiz nerede ucuzsa oradan alıyoruz.”(16. Kişi, 72, E)*

*“Marketten yapıyoruz. Burada bakkal bulamıyorsun, markete gidiyoruz işte. Kasap var fırın var ama bakkal yok.”(7. Kişi, 78, K)*

*“Çocukluğumuzda el arabasında adamlar her şeyi getirirdi sokaktan alırdık. Ama şimdi marketler var oralara gidip alıyoruz. Bazen caminin oraya çekçek arabasıyla getiriyor ondan alıyoruz.” (4. Kişi, 65, K)*

*“Alışverişlerimizi genelde bakkallardan yapıyoruz. Büyük ihtiyaçlar için marketlere gidiyoruz ve çarşıdan da aktar ihtiyacımızı kahvemizi, çayımızı almaya gidiyoruz.” (19. Kişi, 25, K)*

Şehrin merkezinde yaşamak mahalleli açısından oldukça önemli ve olumlu olarak görülmektedir. En çok ulaşılabilirlik ve zaman kaybının az olması merkezde olmanın avantajı olarak görülmektedir. Ayrıca alışveriş açısından da birçok seçeneğe sahip olmak önemli görülmektedir. Fakat bu seçenekler günümüz koşullarında bakkallar değil genellikle marketler olmaktadır.

### **2.3.5. Müzeler ve Kafelerin Olduğu Bir Mahallede Gündelik Hayat**

Bey Mahallesi'nin sit alanı olarak ilan edilen bölümünde müzeler, kafeler, dernekler ve butik oteller bulunmaktadır. Mahallede bu kadar çeşitli kamusal alanların bulunması mahalle sakinlerinin gündelik hayatlarını etkilemektedir. Zaten belli sebepler dolayısıyla boşalan mahalle, bu gibi yerlerin artmasıyla birlikte gün geçtikçe daha da boşalmakta veya farklı muhitten insanların yaşamlarına sahne olmaya başlamaktadır. Müzelerin ve kafelerin olması gündelik hayatı olumlu olarak da olumsuz olarak da etkilemektedir. Sokaklara hareket katması ve daha fazla insan

olması açısından normal olarak karşılanmakta, yabancı olanın ve ne yaptığı belli olmayanın sokakta olması ise mahalleyle olan bağı zedelemekte ve gündelik hayatı sekteye uğratmaktadır. Mahallede uzun yıllardır ikamet eden birkaç kişi yaşadıkları yerde özellikle kafelerin olmasını gündelik hayatlarını olumsuz yönde etkilediğini, kafelere gelen insanlar tarafından kötü işlerin gerçekleştiğini ve bunlara şahit olmaktan rahatsızlık duyduklarını, hatta bu sebepten mahalleden ayrılmak istediklerini, komşularının birçoğunun da aynı sebepten taşındıklarını ifade etmişlerdir.

*“Kesinlikle etkiledi. Birincisi sokak bir işyeri gibi oluyor, sesten rahatsızlık en çok, müzik sesleri, bağırtılar çağırtılar, mahallede farklı kişilerin gezmesi, temizlik açısından, mahalle sistemi hemen hemen kalkıyor. Zaten mesken olarak pek kalmadı, genelde işyerleri, butik oteller, kafeteryalar, müze türü şeyler var.” (1. Kişi, 40, E)*

*“Geçen gün hırsızlık oldu, güven mi var burada? Hem evden çıkmıyorum ki ne bileyim ben dışarıyı! Eskiden komşunu bilirdin, kim olduğunu bilirdin, şimdi kimin girip kimin çıktığı belli değil.. Arkamız kafeler sokağı, sözde kafe, hiç iyi şeyler dönüyor.” (14. Kişi, 67, K)*

*“Erkekler yobaz yobaz bakıyor. Hiç sevmiyorum zaten bu kafeleri. Kapansa bundan bin kat iyi. Giden belli değil gelen belli değil. Şurada bir falcı var zaten orası da çok berbat. Dükkan ama çok gereksiz. Bakıyoruz semt iyice kötüleşiyor, benim de yetişkin kızım var endişeleniyorum.” (8. Kişi, 35, K)*

*“Ben gençlere çok üzülüyorum, iğne yapıyorlar, esrar içiyorlar. Bizim çocukluğumuzda esrarın ne kokusunu bilirdik ne kendisini bilirdik, şimdi hepsini öğrendim. Sokaklar güvenli değil. Buralar boşken, kafeler falan yokken biz daha mutluyduk, daha iyiydi komşularımız vardı.” (4. Kişi, 65, K)*





Şekil 13: Bey Mahallesi'nde bulunan kafeler

Bu şekilde düşünenlerin yanı sıra müzelerin mahalleleri açısından faydalı olduğu, şehrin ve mahallenin kültürünü tanıtmada etkisi olduğu ve bu durumun kendilerini mutlu ettiği, müzelere gelenlerden rahatsızlık duymadıkları da belirtilen düşünceler arasındadır. Müzeleri faydalı bulanların arasında kafeleri mahalleleri açısından olumsuz bir durum olarak görenler de mevcuttur. Kafelerin mahalleye hareket ve canlılık kattığını, öncesinde ıssız ve sakin olan sokakların canlandığını ayrıca yaşanan yer ile işyerlerinin iç içe geçmiş olmasının kaçınılmaz bir durum olduğunu ifade edenler gündelik hayatları açısından bu gibi yerlerin olumlu etkilerine vurgu yapmışlardır.

*“Kafelerin bize bir faydası yok, kafelerin kuruluş amacı öğrenciler aileler, insanlar oturacak sohbet edecek, kitap okuyacak. Ama burada amaç dışı oluyor, amacın dışında insan geliyor. Müzelerin faydası var ama mesela çocuk müzesi var çocuklar geliyorlar mahalleyi müzeyi geziyorlar, bunlar güzel şeyler. Mesela Atatürk'ün evi var, Gaziantep'e emeği geçen insanların hep ismi var, Antep savunması nasıl yapılmış bunlar var, insanlar bilmediği şeyleri öğreniyorlar. Ama kafeler yüzünden insanlar mahalleyi terk edip gittiler. İyi şeyler olmuyor oralarda.” (18. Kişi, 65, E)*

*“Önceden gereksiz çoktu, insanları çok rahatsız ederlerdi. Şimdi şu var gençler işte, oğlan-kız dolanıyorlar şimdiki iyi. O zamanda akşam ezanından evvel kapımızı kapatırdık, dışarıya çıkamazdık, korkardık. İşte o zaman ıssızdı, şimdi kafeye giden gelen oluyor. 11 buçuğa 12 ye kadar kafelerimiz açık. 12’den sonra kapalı, buralar ıssızlaşır.” (13. Kişi, 72, K)*

*“Müzelerin sıkıntısı yok faydası var. Çünkü gelen giden oluyor, hareketlilik oluyor. Sıkıntı kafeteryalarda. Ama müzelere gelenler de ekonomik olarak bir şey bırakmıyorlar. Alışveriş yok çünkü buralarda.” (6. Kişi, 70, E)*

*“Şehir bize yetmiyor ki! Her yer dükkan oldu, iş yeri oldu. İç içe olması benim açımdan sorun değil ki. Mesela bizim karşıda kahve var, orası bana güven veriyor. Ben yoldan geçerken diyorum kimse bana karışamaz çünkü orada insanlar var.”(17. Kişi, K, 50)*

Şehrin büyümesi sonucu yerleşim yerlerinin ve iş yerlerinin bir arada bulunmasının kaçınılmaz bir durum olarak görülmesi ve bu tür mekânların oturulan yerde bulunmasının insanlara güven duygusu vermesi söz konusudur. Bu durum genellikle mahallenin apartman kısmında görülmektedir. Eski evlerin bulunduğu kısımda ise müzelerden memnun olan mahalle sakinleri, kafelerden ve oralara gelen insanlardan rahatsız olup oturdukları muhitin sokaklarında özgürce dolaşamamaktadırlar.

### **2.3.6. Terkedilen Mahalle mi?**

Mahallenin sit alanı olarak ilan edilen kısmında yaşayan hane sayısı azaldığından mahalleye aidiyet de gittikçe azalmaktadır. Avlulu, iki katlı geniş evlerin odaları ve mutfağı farklı katta olduğundan artık kullanımı zor bulunmaktadır. Aslında görüşmeciler mahalleyle kurdukları bağı evleriyle kurdukları bağ üzerinden değerlendirmişlerdir. Ev ile ne kadar bütünleşmiş iseler mahalleyle de o kadar bütünleşmiş olduklarını düşünmektedirler.

*“Şimdi şöyle, iş yapamıyorum. 2 oda bir daire olsa, kafamı içine soksam diyorum, hiç değilse temiz olur. Tozunu, toprağını temizleyemiyorum. İşte arada bir torun geliyor, Salı gelir Perşembe Cuma gider. Çayımı, yemeğimi pişirir, öyle günüm geçip gidiyor. Soba da yakamıyorum, torun gelip yakıyor, bazen oğlan yakıyor.”(13. Kişi, 72, K)*

*“Benden başka da kimse kalmadı bu mahallede! Hepsi gitti. Ben burada doğalgaz olsaydı gitmeye de niyetim yoktu komşum da çok iyiydi. Şu sobadan çok bıktım. Yiterek değil severek oturdum bu evde. Salçamı yapıyordum, şimdi oraya gidince salçamız falan ne olacak bilmiyorum.” (4. Kişi, 65, K)*

Mahallenin apartmanlardan ve müstakil evlerden oluşan diğer kısmında ise kendini oturduğu muhite ait hissedenlerin uzun yıllardır mahallede ikamet ettiği görülmektedir. Ayrıca emekli ve torun sahibi olan insanların evlerinin artık ihtiyaçları karşılamadığı için evleri ile kurulan bağ zayıflamakta bu da mahalleye genellenmektedir. 21 senedir Bey Mahallesi’nde apartmanların olduğu kısımda ikamet eden bir kişi cadde üzerindeki eğlence mekânlarının gürültüsünden rahatsız olup mahalleyi sevmediğini ifade etmiştir.

*“Evet hissediyorum, ben bu mahalleyi sahiplendim. Herhangi bir şey olduğunda mahallemi koruyabilirim, mahallemi savunurum. Evimden çıkıyorum mahallem var. Can güvenliği olan bir mahalle. Gece 12’de birde ikide dışarı git gel hiçbir şey olmaz. Üst taraf cadde, alt taraf cadde. Üçüncü dördüncü beşinci şahısların yaptığına da yapacak bir şey yok, o tüm dünyayı kapsayan bir güvensizlik oluyor, benim mahallemi değil.” (17. Kişi, 50, K)*

*“Mecbur hissediyorum, mecburen muthuyum huzurluyum diyorum. Durumumuzda olsa başka bir yere taşınmak istiyorum ama durum yok işte. Yani Karataş gibi daha sakin bir yer olsa daha iyi olur. Satsak oradan alamayız, paramız da yok, mecburen oturacağız işte. Evimiz de küçük, keşke daha büyük bir ev olsa daha iyi olur. Torunlar falan gelince olmuyor.” (16. Kişi, 72, E)*

*“Çok gürültü var burada o yüzden ben sevmiyorum. Gürültüden memnun değilim. Gece 12’ye kadar şu Mado’nun gürültüsü, türkü evi var, disko var. Gürültüden yatamıyorum.” (11. Kişi, 60, K)*

Mahalle ile kurulan bağ mahalleden ayrılmak istemeyi de etkilemektedir. Mahallenin sit alanını oluşturan kısımda oturanlar genelde kafelerden ve Suriyeli göçmen nüfusun fazla olmasından dolayı mahalleden ayrılmak isterken, evlerinin artık kullanışlı olmadığını düşünmesi sebebiyle ayrılmak isteyenler de bulunmaktadır. Sokakların artık güvenli olmayışı, eski komşularından kimselerin kalmayıp gibi durumlar da mahalleden taşınmak istemeyi etkilemektedir. Apartman

ve müstakil ev kısmını oluşturan bölümde ise caddenin ve yine iş yerlerinin gürültüsü gibi etkenler oturdukları muhitten ayrılmak istemeyi zorunlu kılmaktadır.

*“Giderim giderim tabi, hatta bugün satıyordum fiyatta anlaşılmadık sonra vazgeçtim. Yoksa ben huzursuzum. Her zaman bu adamlarla mı uğraşacağım? Şehitliğin karşısında neler dönüyor? 6317 şehidin karşısında bu olur mu dedim? Şikayetlerimizi dile getiriyoruz ama olan bir şey yok.”(5. Kişi, 64, E)*

*“Evet düşünüyorum, soba ve sokakların güvenli olmayışı. Korkuyoruz gece bir yere gidemiyoruz. Korku var o yüzden güvenli siteye taşınacağım. Böyle giderse hiç oturan kalmaz, Suriyeliler de mecburiyetten oturuyorlar. Otel falan olursa buralar aile hiç yaşayamaz, birlikte olmaz. Kafe mafe açılınca herkes gitti.”(4. Kişi, 65 K)*

*“Elimde imkanım olsa ayrılırim işte, mahalleyle bir alıp veremediğim yok. Daha sakin bir semt ve daha geniş bir ev istiyoruz aslında. Güneş de görmüyor bu ev, güneş hiç bize selam aleyküm demiyor.”(16. Kişi, 72, E)*

Mahalleden ayrılmak istemenin ev ile ilişkilendirilmesinin yanı sıra mahallenin şehrin merkezinde olmasıyla da ilişkisi vardır. Merkezde olmak birçok açıdan avantaj sağlasa da fazla gürültüye maruz kalmayla sonuçlanmaktadır. Çünkü gecenin geç saatine kadar açık olan işletmelerden gelen gürültüler mahalle sakinlerinin mahalleyle kurdukları bağı olumsuz etkilemektedir.

## SONUÇ

Mahalle bir yerdir fakat sadece ikamet edilen yer değildir. Mekansal ve toplumsal yakınlıktan doğan sosyal ilişkileri kapsar ve bu ilişkiler mahalle için belli bir üslup oluşturur. Her mahallenin ortak özellikleri olmakla birlikte kendine has bir dünyası vardır. Mahalle mekânsal olarak yakınlığın kurulduğu yerdir. Şehirden, koşturmadan, hızdan, tüketimden ayrı insan ilişkilerinin en sade aynı zamanda en karışık gerçekleştiği yerdir mahalle. Evler, sokaklar, caddeler mahalleyi oluşturan fiziki unsurlardır. Bunlar mahallenin sınırlarını da belirler. Evlerin şekli, kullanım alanları insanların yaşam tarzlarını oluşturmada önemli bir etkiye sahiptir. Aileyle ve komşularla geçirilen zamana tanık olan ilk yer evlerdir. Sokaklar ise mahalleliyle kamusal alanda ilk karşılaşılan yerdir. Aslında kamusal da değildir sokaklar. Çünkü bütün mahalleli bir aile gibidir ve sokaklar da evlerin bir parçası olarak görülmektedir. Caddeler, şehirle daha çok bütünleşmiş daha çok yabancıların bulunduğu bir mekân olarak daha resmi ve karmaşık ilişkilerin oluşturulduğu yer olmaktadır. Mekânlar bir mahallenin gündelik hayatını tarif etmede önemli unsurlardır. Evlerin, sokakların ve caddelerin yanı sıra bir de mahallenin ruhu vardır. Gündüzünde çocuk sesleri, birbirine seslenen komşu kadınlar, satıcı sesleri, top oynayan çocuklar, belki tartışan insanlar varken; geceleri bir dinginlik çöker, huzur vardır, sessizlik vardır artık mahallede. Herkes evlerine çekilir yemek kokularının yerini çatal kaşık sesleri alır artık. Bunların hepsi mahallenin ruhunu yansıtır.

Mahallenin insanları vardır bir de, herkes tarafından bilinen öne çıkmış insanlardır. İmam, muhtar, bakkal gibi. Onlardan önce de bekçi, kabadayı, deli vardı. Değişen zaman ve mekân koşullarından dolayı silinip gittiler. İmamın saygınlığı kaldı, muhtar sadece ikamet belgesi istenen bir araç oldu. Bakkalların yerini ise yavaş yavaş marketler kaplamaya başladı, mahalleli dimağına ters düşen kasiyerlerle muhatap olmaya başladı. Bakkalın hoş sohbetinden, günün havadislerinden habersiz kalmaya başladı. Böylesine yoğun ilişkiler biçim değiştirirse de mahalle sosyalleşmenin, yardımlaşmanın, dayanışmanın ve komşuluk ilişkilerinin samimi, sıcak bir çerçevede gerçekleştiği yerdir. Bir çocuk ailesinden sonra mahallede oturan komşularıyla karşılaşır ve aslında onlarla birlikte büyür, gelişir. Her çocuğun zihninde bir mahalle büyüğü yer almaktadır. Onun yetişmesinde önemli bir rol

oyunayan, ona doğruyu öğütleyen. Mahalleli birbirinden haberdar olan, yoksulu, zengini, ihtiyacı olanı bilen, her kimin yardımı ihtiyacı varsa koşan, maddi ve manevi birbirlerinin yanında olan kocaman bir ailedir aslında. Komşuluk ilişkilerinin en yoğun yaşandığı mekânsal ortamdır mahalle. Aynı zamanda çatışmaların, kırgınlıkların, küslüklerin de olduğu yerdir, çünkü insan vardır temelinde. Mahalle baskısı diye adlandırılan sosyal kontrol mekanizması olumsuz bir imaja sahip olsa da aslında mahallenin sınırlarını belirleyen çizgilerdir fakat çok katı çizgiler değildir bunlar. Çünkü bu kadar yakın ilişkide olan insanların bir arada huzur içinde yaşaması için gereklidir sosyal kontrol mekanizmaları.

Bir yere ait olmak demek, oranın yaşam tarzlarına uymak demektir. Durum böyle olunca şehre göçen insanlar kendi hemşehrilerinin olduğu gecekondu mahallelerini seçmişlerdir. Çünkü onlar bildiktir, tanıdıktır, aynı şeyi yerler, aynı şeyi konuşur, bir olay karşısında aynı tepkiyi gösterirler. Fakat bir mahalledeki kişilerin tek tip olduğunu ifade etmek yanlış olur. Herkesin kendine has özellikleri bir araya gelerek bir mozaik ortaya çıkar. Gecekondu mahalleleri genelde konum olarak şehrin “kenar”ında bulunmaktadır. Kenarda olmak ise şehirden konum olarak uzakta olmak ve buna bağlı olarak da şehrin imkânlarından da uzak olmak demektir.

Ülkemizde İslam şehrinin tezahürleri olan mahalleler de vardır, gecekondu mahalleler de. Şimdilerde adına mahalle denmese de ortaya siteler çıkmıştır. Özellikle kentsel dönüşüm ile birlikte gecekondu mahalleler dayanıksız evlerden oluşması sebebiyle yıkılmakta, yerine toplu konutlar yapılmaktadır. Yıllarca mahalle hayatına adapte olmuş insanlar ise toplu konutlarda da mahallenin ruhunu oluşturan yardımlaşma, dayanışma, komşuluk ilişkileri gibi durumları devam ettirmeye çalışmaktadır. Bir de eski mahalleler vardır, tarihin tanığıdır, şehrin kültürünü ve yaşam biçimini yansıtır. Bu türden mahalleler aynı zamanda şehrin hafızasıdır, o yerin anlam dünyası hakkında birçok mesaj verir. Eski mahalleler korunma altına alınıp, üzerinde restorasyon çalışmaları yapılmaktadır. Şehrin kültürünü yaşatması açısından olumlu bir durum olsa da bazı durumlarda mahalleli açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü onların doğal dünyası yapaylaştırılmaktadır. Tarihi bir mahalle turistlerin gezip görebileceği bir yer olmakla birlikte yaşamın da devam ettiği bir mekân olmaktadır. Söz konusu mahallelere müzeler, kafeler, dernekler ve

butik oteller de yapılıncaya daha önce yaşanan hayat sürülen evler bir kiraya verilip iş yerlerine teslim edilmektedir. Artık bir kişi sokağa adım attığında komşusunu değil bir turisti veya kafeye gelmiş insanları görmektedir. Bu da mahallenin bildik, tanıdık insanları bir arada olma durumuna ters düşmekte, mahalleden ayrılmaları ve gündelik hayatı etkilemektedir.

Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde yer alan Bey Mahallesi de hem tarihi hem de merkezi bir mahalledir. Osmanlı döneminde Ermeni mahallesi olarak da anılan mahalle, çoğunluğu Ermeni olsa da Müslüman halkı da barındırmıştır. Bunun kanıtı ise mahallede hem cami hem de kilisenin bulunmasıdır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Ermenilerin ülkeden ayrılmasıyla birlikte Gaziantep'te yaşayanların yerleştiği bir mekân olmuştur. Sosyo ekonomik açıdan varlıklı ailelerin ikamet ettiği Bey Mahallesi zamanında Antep'in "parmakla gösterilen" bir mahallesi olma özelliğini taşımıştır. Bir zamanlar Antep'in yerli ve üst sosyo ekonomik yapıya sahip ailelerini barındırması sebebiyle Antep şehir kimliği açısından önemli görülmektedir. Fakat zamanla evlerin kullanışsız bulunması, aile büyüklerinin vefat etmesi ve şehrin merkezinde kalmak gibi sebeplerden bu varlıklı aileler evlerini ya satarak ya da kiraya vererek mahalleden ayrılmış ve Antep'in daha lüks yerlerine yani modern apartmanlara veya İstanbul, Bursa gibi şehirlere gitmişlerdir. Evler eğer büyük bir konaksa birden çok aileye oda olarak kiraya verilmektedir. Yapılan görüşmelerde daha önceki zamanlarda aynı avluda birbirini hiç tanımayan sekiz farklı ailenin bir arada yaşadığı bilgisi de verilmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki dar gelirli aileler Bey Mahallesi'ni tercih etmeye başlamışlardır.

Bey Mahallesi'ndeki evler taş yapıdır, taş olmasının sebebi ise kışları sıcak yazları ise serin bir ortam sunmasıdır. Sokakları dardır ve çoğunlukla çıkmaz sokaklardan oluşmaktadır. Mahalle, şehrin merkezinde dar bir alana sıkışmış olmakla birlikte mahallenin sınırları bu kısımla kalmamaktadır. Bir caddenin ayırdığı ve daha çok apartmanların, müstakil evlerin bulunduğu küçük bir kısım da mahallenin sınırlarına dahildir. Fakat bu sadece idari bir sınırlandırmayı ifade etmektedir. Çünkü iki taraf arasında fiziki bir ortaklık bulunsa da sosyal ilişkiler açısından bir ortaklık bulunmamaktadır. Ayrıca mahallenin sınırları dahilinde Antep için önemli bir mekân olan Yeşilsu'da bulunmaktadır. Yeşilsu küçük bir meydan misali tam merkezde yer

almakta ve şehir açısından önemli bir anıt olan Şehitler Abidesi de bu meydana bulunmaktadır. Şehitler Abidesi, Antep Harbi'nde şehit olan kişiler için temsili olarak yapılmış bir anıttır.

Mahallenin sit alanı olarak ilan edilen bölümünde ikamet eden hane sayısı çok azdır. Fakat Suriyeli aileler döküntü ve harabe de olsa bu evlerde yaşamayı tercih etmektedirler. Bu sebeple mahallede oturan Suriyeli göçmen sayısı oldukça fazladır. Apartman kısmında ise hayat normal bir şekilde devam etmektedir. Mahallelinin toplanma yerleri genellikle kadınlar için evler, erkekler için ise kahvehaneler olarak ifade edilmiştir. Bu durum da gösteriyor ki geniş avlulu evler mahremiyeti korumak ve kadınların zamanlarını beraberce daha rahat bir şekilde geçirmek için tasarlanmıştır. Komşular bir araya gelerek kışlık hazırlıkları hep beraber yapmakta ayrıca herhangi bir iş dışında bir araya gelip eğlenme ve zaman geçirme maksadıyla da toplanmaktadırlar. Artık bir araya gelecek komşusu kalmayan kişiler, görüşme sırasında yer yer hüzünlenecek geçmişte yaşadıkları gündelik hayatı anlatmışlardır. Mahallenin diğer bölümünde ise toplanmalar “gün” denen özel bir gün belirlenerek gerçekleşmektedir. Fakat temelde insan ilişkilerinin sekteye uğraması ve insanların birbirinden uzaklaşması sonucu aynı mahallede ikâmet etmiş olmanın da bir anlamı kalmamaktadır.

Suriyeli göçmen hanelerin yoğunluklu olduğu sit alanı olan kısımda söz konusu ailelerle iletişim kurulmakta zorlanmakta ve bu da sosyal ilişkileri etkilemektedir. Ayrıca eski komşuları giden ve uzun zamandır mahallede ikamet eden kişiler, konuşacak dertleşecek, zaman geçirecek kimsenin kalmadığı kanısına varmışlar ve evlerinde kendi kabuklarına çekilmişlerdir. Her mahallede olduğu gibi Bey Mahallesi'nde de önceden ikamet eden çok iken kanaat önderleri; yaşça büyük, tecrübeli ve ikna kabiliyeti yüksek kişiler olmuşlardır. Bir anlaşmazlık çıktığında o kişiye danışılmakta ve çözüm bulunmuştur. Ayrıca kadınlar, yemekleri pişirme konusunda, nakış işlerinde bir mahalle büyüğüne danışıp öğrenmişlerdir. Çocukların yetişmesinde de hemen hemen aynı kişiler rol oynamakta ve masal anlatan nineler ve anlatılan masallardan çıkarılan dersler hafızalarda yer almaktadır. Artık yemekler internet sitelerinden, dikiş nakış işleri ise sosyal tesislerden öğrenilmektedir. Ayrıca mahallenin insanları ve mahalle için önemli bir role sahip olan muhtar ile ilişkiler



resmi işlerle sınırlı kalmaktadır. Mahalleliyi tanıma ve onlarla hemhal olma durumu söz konusu değildir. Sadece belediyeden gelen yardımları almada bir aracı ve gerektiğinde ikamet belgesi almak için başvuru bir mercidir.

Şehrin merkezinde olmak görüşülen kişilerin hepsi için de bir avantaj olarak görülmektedir. Çarşıya, devlet dairelerine ve bir çok yere yakın olması bağlamında gündelik hayatta kolaylık sağlamaktadır merkezde olmak. Bir yere ulaşmak için yol parası vermemek ve zaman kaybetmemek de avantajlar arasında görülmektedir. Ayrıca bir kişi tarafından insan çeşitliliğinin olması ve gün içinde bir çok şeye tanık olmak bir hayat tecrübesi ve şükür için imkân sağlamaktadır.

Apartman ve müstakil evlerin olduğu kısımda hayat devam ederken sit alanı olarak ilan edilen kısımda haneler yavaş yavaş boşalmakta ve mahalle kaderine terk edilmektedir. Zira kafeler ve diğer iş yerleri sokakları güvensizleştirmekte ve bu durum da mahalleden ayrılma düşüncesini tetiklemektedir. Müzelerden genel anlamda memnun olan mahalle sakinleri kafelere gelenlerden ve kafelerde olan uygunsuz durumları duymaktan ve görmekten memnun değillerdir. Sokağa çıktıklarında hiç tanımadıkları bir insanla karşılaşmak onları endişelendirmektedir. Kafelerin olmasını olumlu olarak görenler ise bu gibi yerlerin mahalleye renk ve canlılık kattığını ifade etmektedirler.

Mahalleyle kurulan bağ aslında ev ile kurulan bağlıdır. Mahalleye aidiyet sorusu hep ev üzerinden yanıtlanmıştır. Yaşça büyük olanlar iki katlı avlulu evlerin artık kendilerini zorladığını, evlerin temizliğini yapmakta zorluk çektiklerini ifade etmenin yanı sıra konuşacak komşunun kalmamasını da sebep göstererek mahalleden ayrılmak istemektedirler. İnsanlar gündelik yaşamlarını kolaylaştıracak imkanlar aramakta ve kendileri için daha uygun koşullarda yaşamak istemektedirler. Mahalleye tutunmak için sebepleri kalmayanların ise bazıları mecburiyetten kalırken bazıları da mahalleden en kısa zamanda taşınacaklarını söylemişlerdir. Çoğu evin boş, çoğunun ise Suriyeli aileleri misafir etmesi, bunların yanı sıra evlerin kafe, müze, dernek ve butik otel olarak kullanılması Bey Mahallesi'nde mahalle hayatının giderek ortadan kalktığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bey Mahallesi'nde tarihi evlerin bulunduğu kısmı oluşturan ve sit alanı olarak ilan edilen bölüm; sokaklarında

tarih meraklısı insanların ve turistlerin gezip dolaştığı, oturup bir şey içtiği ve gece kalabildiği, evlerin ve sokakların nostaljik öğelere dönüştüğü, kafeler dolayısıyla zaman zaman olumsuz davranışlarda bulunan insanların geldiği, Suriyeli ailelerin maddi imkansızlıktan dolayı harabe de olsa bir avluyu beraber kullandıkları evlerin bulunduğu, uzun yıllardır mahallede ikamet edenlerin ise bir bir mahalleden ayrıldıkları bir mekân halini almakta, apartmanların bulunduğu bölümün ise tektipleşen ve temelde insan ilişkilerinin değişime uğraması sonucu birbirinden uzaklaşan insanların yaşamlarını sürdürmeye devam ettiği bir mahal olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.



## Kaynakça

- Adıgüzel, G. (Kasım 2015). Sokağın 'Uzak' Sesi. *Lacivert*(18), 48-49.
- Akşeker, S. (2016, Ocak 28). Mayıs 20, 2016 tarihinde <http://www.yenisoz.com.tr/ev-mesken-hane-yuva-makale-9715> adresinden alındı
- Alkan, A. (1991). Komşuluk ve Komşuluk İlişkileri. *Türk Aile Ansiklopedisi*. içinde Ankara: Kombassan Konya.
- Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. *İdealkent*(2), 116-139.
- Alver, K. (2013). *Mahalle*. Ankara: Hece Yayınları.
- Arı, H. S. (2012). *Mahalle Kültürümüzden Yansımalar*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.
- Arıbaş, K. (2010). Kentsel Değişim ya da Tekrarın Sürekliliği. *İmaret*(2), 132-133.
- Aydın, L. (2008). *Anka Kentim Antep'im*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Baday, Ö. N. (2011). *Modern Kent Mekanlarında Mahallenin Konumu*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bağlı, M. (2012). Modern Ontolojik Güven Bağlamında Mekân ve İnsan/Ev (Hane). A. Can (Dü.) içinde, *Teori ile Pratik Arasında Mekân*. İstanbul.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi* (5. b.). Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Başgelen, N. (1999). *Dünya Kültür Mirasında Gaziantep*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayıncılık.
- Behar, C. (2014). *Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Behar, C. (2015, Kasım). Sokaklar İnsanları Birleştirir. (L. Y. İşleri, Röportaj Yapan) Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık.

- Bektaş, L. (2015). Göge Uzanan Binalarda Gündelik Hayatın İnşası. *Moment Dergi*(2), 266-295.
- Bergen, L. (2010). Medeniyetin Cüzü: Mahalle. *İdealkent*(2), 140-168.
- Can, A. (2010). *Kentte Gündelik Yaşam*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çetin, A. (2010). Bir Kavramın Kısa Tarihi: Mahalle Baskısı. *Mukaddime Dergisi*(3), 81-92.
- Çetin, E. (2013). *Gündelik Hayat Sosyolojisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Çınar, H. (2000). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duman, T. (2014). *Kenar Mahallede Gündelik Hayat*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Enç, M. (2010). *Uzun Çarşının Uluları* (5. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Enç, M. (2013). *Selamlık Sohbetleri* (2. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Enç, M. (2015). *Bitmeyen Gece* (20. b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Göksu, M. D. (Kasım 2015). Sokak Sokak Seni Dileniyorum. *Lacivert*(18), 30-32.
- Işıkhan Erdal, T. (2010). *Hikayesi ve Efsaneleriyle Gaziantep Semtleri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Karadağ, M. (2011). Gaziantep'te Kentsel Mekânın ve Kültürel Coğrafyanın Değişimi. M. Gültekin (Dü.) içinde, *Ta Ezelden Taşkıdır Antep*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıvrım, İ. (2009). Osmanlı Mahallesi'nde Gündelik Hayat. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 231-255.
- Kıvrım, İ. (t.y.). 17. Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev. *Türkiyat Araştırmaları*, 69-97.

- Koyuncu, A. (2013). Gündelik Hayatta Komşuluk. *Sosyoloji Divanı*(2), 9-21.
- KUDEB. (2011). *Osmanlı Dönemi Gaziantep Mahalleleri ve Bey Mahallesi*.  
Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi
- Kutlu, M. (2016). *Nur* (9. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Nirun, N. (1991). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*.  
Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Özdemir, H. (1991). Türkiye'de Komşuluk ve Komşuluk İlişkileri. *Türk Aile Ansiklopedisi*. içinde Ankara: Kombassan Konya.
- Sayar, K. (2011). Komşunun Sesi. *Komşuluk İnsani Sorumluluk*. içinde Ankara:  
Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şahin, H. (2015). Müstahkem Adacıklar: Siteler. *Lacivert*(18), 22-23.
- Tamer, Ü. (2005). *Yaşamak Hatırlamaktır*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Tuman, Z. (2010a). Çıkılmaz Sokakta Girildiği Yerden Çıkılır. *İmarat*(2), 45-51.
- Tuman, Z. (2010b). Mahalleye Dair. *İmarat*(4), 69-75.
- Uğurlu, K. (2010). Bizim Mahalle. *İmarat*(4), 16-22.
- Urry, J. (2015). *Mekânları Tüketmek* (2. b.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

## **EKLER**

### **EK 1- GÖRÜŞMECİLER**

1. Kişi: 40 yaşında, erkek, lise mezunu, evli, daha önce 20 yıl Bey Mahallesi'nde oturmuş.
2. Kişi: 50 yaşında, erkek, lise mezunu, evli, 30 yıldır Bey Mahallesi'nde esnaf.
3. Kişi: 60 yaşında, erkek, ilkokul mezunu, evli, daha önce Bey Mahallesi'nde oturmuş ve 47 yıldır Bey Mahallesi'nde esnaf.
4. Kişi: 65 yaşında, kadın, lise mezunu, bekâr, dünyaya geldiğinden beri Bey Mahallesi'nde oturuyor.
5. Kişi: 64 yaşında, erkek, lise mezunu, evli, 27 yıldır Bey Mahallesi'nde oturuyor.
6. Kişi: 70 yaşında, erkek, ortaokul mezunu, evli, daha önce 32 yıl Bey Mahallesi'nde apartman kısmında oturmuş.
7. Kişi: 78 yaşında, kadın, okuryazar değil, dul, 8 yıldır Bey Mahallesi'nde oturuyor.
8. Kişi: 35 yaşında, kadın, ortaokul mezunu, evli, 8 yıldır Bey Mahallesi'nde oturuyor.
9. Kişi: 45 yaşında, kadın, okuryazar, evli, 7 yıldır Bey Mahallesi'nde oturuyor.
10. Kişi: 60 yaşında, erkek, ilkokul mezunu, evli, 7 yıldır Bey Mahallesi'nde oturuyor.
11. Kişi: 60 yaşında, kadın, lise mezunu, evli, 21 senedir Bey Mahallesi'nde apartman kısmında oturuyor.
12. Kişi: 50 yaşında, kadın, lise mezunu, evli, daha önce 30 yıl Bey Mahallesi'nde apartman kısmında oturmuş.
13. Kişi: 72 yaşında, kadın, okuryazar değil, dul, 57 yıldır Bey Mahallesi'nde oturuyor.
14. Kişi: 67 yaşında, kadın, okuryazar değil, dul, 40 yıldır Bey Mahallesi'nde oturuyor.
15. Kişi: 35 yaşında, kadın, lise mezunu, evli, daha önce 20 yıl Bey Mahallesi'nde oturmuş.

16. Kişi: 72 yaşında, erkek, emekli, evli, 16 yıldır Bey Mahallesi apartman kısmında oturuyor.
17. Kişi: 50 yaşında, kadın, lise mezunu, evli, 30 yıldır Bey Mahallesi apartman kısmında oturuyor.
18. Kişi: 65 yaşında, erkek, ilkokul mezunu, evli, daha önce Bey Mahallesi'nde yaşamış, 37 yıldır Bey Mahallesi'nde esnaf.
19. Kişi: 25 yaşında, kadın, lise mezunu, bekar, dünyaya geldiğinden beri Bey Mahallesi'nde oturuyor.
20. Kişi: 30 yaşında, kadın, üniversite mezunu, bekar, dünyaya geldiğinden beri Bey Mahallesi apartman kısmında oturuyor.

## EK 2- GÖRÜŞME SORULARI

### 1. Mahallenin genel profili ve mahalle algısı

- Kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz? Mahalleye gelme nedeniniz nedir?
- Mahallede kimler (sosyoekonomik olarak) oturur? Kimler birbiriyle iletişim halindedir?
- Maddi anlamda durumu iyi olanlar olmayanlara destek olur mu?

### 2. Mahallede sosyal ilişkiler

- Mahalle sakinlerinin buluşup vakit geçirebilecekleri ortak bir mekân var mı? Varsa neden orası? İşlevi nedir?
- Mahallede oturanların ortak yaptığı bir etkinlik var mı? (Belirli günlerde toplanıp vakit geçirmek gibi..)
- Komşuluk ilişkileriniz nasıl? Komşularınızla gün içinde neler yaparsınız?
- Muhtarla ilişkileriniz nasıl? Onunla hangi konularda görüşürsünüz?

### 3. Sosyal kontrol mekanizmaları

- Çocuklar zamanlarını genelde nerelerde geçirir? Onların yetişmesinde rolü olan birileri var mı?
- Sözü dinlenen, bazı konularda danışılan birileri var mı? Bunlar kimdir? Hangi konularda danışılır?

### 4. Mahallede gündelik hayat ve mahalleye aidiyet

- Mahallenin şehir merkezine yakın olmasının avantajları var mıdır? Varsa nelerdir?
- Bir yere giderken hangi güzergahı kullanırsınız?
- Alışverişlerinizi nereden, kimden yaparsınız?
- Kendinizi mahalleye ait hissediyor musunuz? Neden?
- Yaşadığınız yerde müze, kafe vs. olması günlük yaşantınızı etkiliyor mu? Hangi yönlerden etkiliyor?
- Mahalleden ayrılmayı düşünüyor musunuz? Neden?

### 5. Demografik sorular



### **EK 3- ÖZGEÇMİŞ**

23 Nisan 1992 yılında Gaziantep'te dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Gaziantep'te tamamladı. 2011 yılında Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünü kazandı ve 2015 yılında mezun oldu. Aynı yıl Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda "Bey Mahallesi'nde Gündelik Hayat" isimli yüksek lisans çalışmasına başladı.

